

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

Факультет права, гуманітарних і соціальних наук

КАФЕДРА ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

На правах рукопису

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти

«Магістр»

На тему: **«Мовні засоби маніпуляції у політичному дискурсі та їх переклад з
англійської на українську мову»**

здобувач: студент 2 курсу групи АМП-24дм

спеціальність: 035 Філологія

спеціалізація: 035.041 Філологія. Германські мови та
літератури (переклад включно), перша – англійська

Ктефан Амір Карімович

Керівник роботи к. пед. н., доцент

Хромова Вікторія Сергіївна

Київ – 2025 року

АНОТАЦІЯ

Ктефан А.К. Мовні засоби маніпуляції у політичному дискурсі та їх переклад з англійської на українську мову (на матеріалі перекладів промов сучасних політичних діячів).

Кваліфікаційна робота присвячена комплексному дослідженню перекладацьких стратегій відтворення маніпулятивного потенціалу сучасного англійського політичного дискурсу. У роботі здійснено міждисциплінарний аналіз феномену мовної маніпуляції на перетині критичного дискурс-аналізу, когнітивної лінгвістики та прагматики.

На матеріалі вибірки промов провідних американських політиків (Дж. Байдена та Д. Трампа) за період 2019–2025 років проаналізовано специфіку функціонування лексичних, граматичних та риторичних засобів впливу. Особливу увагу приділено контрастивному аналізу популістського та інституційного стилів риторики. Вперше у вітчизняному перекладознавстві проведено ретроспективний аналіз впливу перекладацьких рішень на геополітичні процеси XX–XXI століть (кейси «Mokusatsu», резолюції ООН, термінології російсько-української війни).

У ході дослідження виявлено, що домінуючою стратегією українських перекладачів є калькування, яке забезпечує збереження маніпулятивного ефекту при перекладі універсальних риторичних фігур, проте часто призводить до його втрати у випадках культурно-специфічних метафор та ідеологічних ярликів. Доведено, що переклад в умовах інформаційного протистояння виступає інструментом ідеологічної медіації, вимагаючи від фахівця переходу від формальної еквівалентності до функціонально-прагматичної адекватності.

Ключові слова: політичний дискурс, мовна маніпуляція, перекладацька стратегія, прагматична адекватність, калькування, політична метафора, маніпулятивний ефект.

SUMMARY

Ktefan A. Linguistic Means of Manipulation in Political Discourse and Their Translation from English into Ukrainian (Case Study of Translations of Modern Political Figures' Speeches).

The qualification paper presents a comprehensive study of translation strategies aimed at reproducing the manipulative potential of modern English political discourse. The research conducts an interdisciplinary analysis of linguistic manipulation at the intersection of Critical Discourse Analysis (CDA), cognitive linguistics, and pragmatics.

Based on a corpus of speeches by prominent American politicians (J. Biden and D. Trump) covering the period of 2019–2025, the specifics of lexical, grammatical, and rhetorical means of influence are analyzed. Particular attention is paid to the contrastive analysis of populist and institutional rhetorical styles. For the first time in domestic translation studies, a retrospective analysis of the impact of translation decisions on geopolitical processes of the 20th and 21st centuries is carried out (case studies include «Mokusatsu», UN resolutions, and terminology of the Russian-Ukrainian war).

The study reveals that the dominant strategy employed by Ukrainian translators is calquing (literal translation). While effective for reproducing universal rhetorical figures, this approach often leads to the loss of manipulative effect when dealing with culture-specific metaphors and ideological labels. It is proven that translation in the context of information warfare serves as a tool of ideological mediation, requiring a shift from formal equivalence to functional-pragmatic adequacy.

Key words: political discourse, linguistic manipulation, translation strategy, pragmatic adequacy, calquing, political metaphor, manipulative effect.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТА ПЕРЕКЛАДІ	10
1.1. Міждисциплінарні підходи до аналізу маніпуляції в політичному дискурсі та її перекладі.....	10
1.2. Ключові теоретичні поняття та їх операціоналізація в дослідженні.....	16
1.3. Типологія стратегій та тактик мовленнєвого впливу в політичному дискурсі	21
1.4. Історична ретроспектива: роль перекладача у прийнятті геополітичних рішень.....	26
1.5. Наративні та когнітивні механізми політичної маніпуляції.....	29
Висновки до Розділу 1	33
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ ЗАСОБІВ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ	34
2.1. Особливості перекладу лексичних засобів маніпуляції.....	35
2.2. Специфіка перекладу риторико-синтаксичних засобів маніпуляції	39
2.3. Іронія та сарказм як виклик для перекладача політичного дискурсу	46
2.4. Відтворення граматичних засобів маніпуляції: стратегії деагентизації та номіналізації	48
2.5. Переклад політичних слоганів як конденсованих маніпулятивних текстів.....	51
Висновки до Розділу 2	54
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТРАТЕГІЙ ВІДТВОРЕННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ МАНІПУЛЯЦІЇ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ	57
3.1. Методологія та емпірична база дослідження політичного дискурсу	57
3.2. Практичний аналіз перекладацьких рішень у відтворенні маніпулятивних мовних засобів	68
3.3. Ретроспективний аналіз резонансних перекладацьких рішень в історії світової дипломатії та їх вплив на сучасні конфлікти.....	90
Висновки до Розділу 3	94
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	98

ВСТУП

Кваліфікаційну роботу присвячено комплексному вивченню ролі перекладача та перекладу як безпосереднього фактора впливу на історичні події та політичні процеси.

Актуальність дослідження. В умовах сучасної глобалізації, що характеризується посиленням інформаційного протистояння та веденням гібридних війн, політичний дискурс перетворюється на один із ключових інструментів впливу на суспільну свідомість. Для України, яка перебуває в центрі геополітичних трансформацій, питання адекватного сприйняття та інтерпретації заяв іноземних політичних акторів набуває стратегічного значення. Англійська мова, виконуючи роль *lingua franca* сучасної дипломатії та медіа, є основним каналом надходження цього дискурсу.

В епоху глобалізації та інформаційних війн, коли будь-яке слово може бути використане як зброя, роль перекладу виходить далеко за межі простої лінгвістичної транскодифікації. Перекладач стає ключовим посередником, а іноді й «гейткіпером» у міжкультурній та міждержавній комунікації. Історія надає численні приклади того, як одна неточно зважена фраза, помилка в перекладі чи, навпаки, навмисне семантичне викривлення призводили до катастрофічних політичних наслідків, від дипломатичних скандалів до розв'язання воєн.

Відомі випадки, як-от Потсдамська декларація чи жарт Хрущова «Ми вас поховаємо», доводять, що перекладацька помилка може стати історичним тригером. Водночас зростає актуальність дослідження свідомого використання перекладу як інструменту «м'якої пропаганди» або прямого маніпулятивного викривлення для досягнення політичних цілей, що активно застосовувалося тоталітарними режимами XX століття і продовжує використовуватися в сучасних гібридних війнах.

У цьому контексті переклад з англійської мови на українську виходить за межі суто лінгвістичної операції. Перекладач стає відповідальним

посередником, від рішень якого залежить, чи буде ретрансльовано, нейтралізовано або модифіковано маніпулятивний потенціал, закладений в оригінальному висловлюванні. Некоректне або прагматично неадаптоване відтворення мовних засобів маніпуляції може призвести до спотворення намірів мовця та, як наслідок, до дезінформації цільової аудиторії.

Актуальність даної кваліфікаційної роботи зумовлена саме цією практичною та науковою потребою. Попри значну кількість праць, присвячених окремо політичній лінгвістиці та окремо теорії перекладу, спостерігається брак комплексних досліджень, які б системно аналізували саме перекладацькі стратегії відтворення англomовних маніпулятивних прийомів українською мовою на сучасному, актуальному матеріалі (як-от промови провідних політиків сьогодення). Таким чином, дослідження є актуальним для розвитку філологічної науки, зокрема перекладознавства та прикладної лінгвістики, а також має виражену практичну цінність.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є комплексний аналіз мовних засобів маніпуляції у сучасному англomовному політичному дискурсі та виявлення й систематизація перекладацьких стратегій, що застосовуються для їх відтворення українською мовою.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

1. Проаналізувати та узагальнити теоретичне підґрунтя дослідження, опрацювавши наукові праці з теорії дискурсу, політичної лінгвістики та перекладознавства;

2. Визначити та уточнити зміст ключових понять роботи, зокрема «політичний дискурс», «мовна маніпуляція», «маніпулятивний прийом» та «перекладацька стратегія»;

3. Здійснити відбір та систематизацію практичного матеріалу дослідження (промов сучасних англomовних політиків та їхніх офіційних перекладів українською мовою);

4. Ідентифікувати та класифікувати основні лексичні та риторико-синтаксичні засоби маніпуляції, використані в оригінальних текстах промов;

5. Провести порівняльний аналіз оригіналів та перекладів, виявити основні перекладацькі стратегії та прийоми (калькування, компенсація, нейтралізація тощо), використані для відтворення маніпулятивних засобів;

6. Узагальнити результати дослідження та визначити фактори, що впливають на адекватність відтворення маніпулятивного ефекту в англо-українському перекладі.

Об’єкт дослідження – маніпулятивні мовленнєві практики в англomовному політичному дискурсі, представленому у промовах сучасних політичних діячів.

Предмет дослідження – вплив перекладацьких стратегій на збереження маніпулятивного ефекту в українському перекладі.

Методи дослідження. Для розв’язання поставлених завдань у кваліфікаційній роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних філологічних методів, вибір яких зумовлений метою та специфікою досліджуваного матеріалу.

Теоретичну основу роботи склали загальнонаукові методи: аналіз і синтез — для критичного опрацювання наукових джерел з теорії дискурсу, перекладознавства та політичної лінгвістики; узагальнення — для формулювання визначень ключових понять роботи; класифікація — для систематизації та структурування теоретичних підходів та практичного матеріалу (мовних засобів маніпуляції).

Практичний аналіз матеріалу здійснено із залученням спеціальних методів: описовий метод – для інвентаризації, характеристики та інтерпретації виявлених маніпулятивних прийомів; метод дискурс-аналізу — для дослідження функціонування мовних одиниць у ширшому політичному, соціальному та культурному контексті їх вживання; порівняльний метод — як основний інструмент для зіставлення мовних засобів в оригінальних англomовних текстах промов та їхніх відповідників в українських перекладах; метод контекстуально-інтерпретаційного аналізу — для виявлення імпліцитних смислів та прагматичного (маніпулятивного) навантаження висловлювань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- вперше здійснено комплексний порівняльний аналіз мовних засобів маніпуляції у сучасному (2020–2025 рр.) англomовному політичному дискурсі та їх відтворення в українських перекладах з фокусом на прагматичному ефекті;
- систематизовано перекладацькі стратегії (калькування, компенсація, нейтралізація, адаптація), що застосовуються українськими перекладачами при роботі з маніпулятивно навантаженими одиницями;
- дістало подальшого розвитку дослідження прагматичних аспектів перекладу на перетині політичної лінгвістики та перекладознавства;
- уточнено фактори (культурно-політичний контекст, ідеологія перекладача, тип маніпулятивного прийому), що впливають на адекватність відтворення маніпулятивного потенціалу оригіналу в українськомовному тексті.
- вперше здійснено комплексний аналіз впливу перекладу на історичні події, поєднуючи два аспекти: ненавмисні помилки та свідоме маніпулятивне викривлення;
- систематизовано історичні прецеденти, де перекладацькі рішення стали тригерами політичних конфліктів;
- здійснено ретроспективний аналіз впливу перекладу на геополітичні процеси XX століття, довівши на прикладі історичних кейсів (Mokusatsu, Резолюція 242), що перекладацька помилка або стратегія калькування може виступати тригером глобальних конфліктів.
- дістало подальшого розвитку дослідження перекладу як інструменту державної пропаганди на конкретних прикладах.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів для вдосконалення перекладацької практики при роботі з політичними текстами, що містять маніпулятивні стратегії, для кращого розуміння механізмів мовної маніпуляції та особливостей їх передачі в перекладі з англійської на українську мову. Окремі спостереження та

узагальнення можуть стати корисними під час виконання навчальних перекладацьких завдань, аналізу політичних текстів або підготовки до занять із дисциплін, пов'язаних із лінгвістикою, дискурс-аналізом та перекладознавством.

Подальші дослідження можуть передбачати розширення аналізу маніпулятивних засобів у різних жанрах політичного дискурсу, порівняння перекладацьких підходів у різних мовних парах та вивчення того, як переклад впливає на сприйняття політичних повідомлень різними аудиторіями.

Апробація результатів роботи. Окремі теоретичні та практичні результати дослідження були опубліковані у фаховому журналі з філологічних наук та журналістики «Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського», Т. 36 (75) №6, 2025

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (97 найменувань). Загальний обсяг роботи – 105 сторінки (обсяг основного тексту – 95 сторінок).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТА ПЕРЕКЛАДІ

1.1. Міждисциплінарні підходи до аналізу маніпуляції в політичному дискурсі та її перекладі

Дослідження мовних засобів маніпуляції та їх перекладу неможливе без ґрунтовної теоретичної бази, що лежить на перетині кількох ключових дисциплін: аналізу дискурсу, політичної лінгвістики, прагматики та перекладознавства. Ретроспективний аналіз наукових праць дозволяє виділити декілька основних етапів розвитку наукової думки, що сформували сучасне розуміння проблеми.

Вагомий внесок у розробку загальної теорії перекладу, на яку спирається наше дослідження, зробили такі вчені, як В. І. Карабан [14], Т. Р. Кияк [15], В. Н. Комісаров (як класик), В. В. Коптілов [19], Л. Венуті [7], С. О. Швачко [43]. Проблеми медіа-дискурсу та комунікації висвітлено у працях О. В. Зернецької [12], Л. І. Мацько [25], С. І. Потапенка [27], О. О. Селіванової [34], О. О. Семенець [35]. Специфіку мовної особистості політика досліджувала Л. Л. Славова [38; 39]. Теоретичні засади нашого аналізу також корелюють з положеннями західних дослідників: Р. Альвареса [46], С. Баснетт [48], А. Белла [50], А. Блекледжа [51], Е. Германа і Н. Хомського [60], Д. Катана [61], З. Кевечеша [63], Х. Крінгса [65], Дж. Мандея [70], А. Мусолффа [71; 72], П. Ньюмарка [73], Ю. Найди [74], К. Норд [75], А. Тросборг [87], Л. Венуті [92].

Фундаментальною основою для дослідження є теорія дискурсу, зокрема її напрям КДА (критичний дискурс-аналіз). Цей підхід, що сформувався наприкінці ХХ століття, розглядає мову не як абстрактну, ізольовану систему, а як форму соціальної практики та інструмент влади. Засновниками та ключовими фігурами цього напрямку є Т. А. ван Дейк, Н. Феркло та Р. Водак [56; 89; 93]. На відміну від формальної лінгвістики, КДА прагне не просто

описати мовні структури, а й пояснити, як ці структури беруть участь у відтворенні соціальної нерівності, домінування та ідеологічного контролю [51].

Найбільш релевантним для нашого дослідження є внесок Т. А. ван Дейка, який зосередив свою увагу на зв'язку між дискурсом, пізнанням та суспільством. У своїх працях, зокрема у фундаментальній «Дискурс і влада», він розглядає владу як форму соціального контролю однієї групи над іншою. Цей контроль, на його думку, здійснюється не лише через прямий примус, але й через опосередкований вплив на свідомість людей. Для цього «символічні еліти» (політики, журналісти) контролюють публічний дискурс [90]. Ключовим для нашого аналізу є поняття «ідеологічного квадрата», запропоноване ван Дейком. Ця стратегія полягає у одночасному виконанні чотирьох риторичних завдань:

1. Акцентування на «наших» позитивних рисах.

2. Акцентування на «їхніх» негативних рисах.

3. Применшення «наших» негативних рис.

4. Применшення «їхніх» позитивних рис. Саме ця модель, як ми покажемо у практичній частині, лежить в основі більшості маніпулятивних прийомів у політичних промовах.

Іншим засновником КДА є Н. Феркло, який у своїй роботі «Мова і влада» [56] запропонував тривимірну модель аналізу дискурсу. Ця модель є надзвичайно корисною для нашого дослідження, оскільки вимагає аналізувати будь-яке висловлювання на трьох рівнях:

1. Рівень тексту: аналіз суто лінгвістичних особливостей — лексики, граматики, метафор, синтаксису.

2. Рівень дискурсивної практики: аналіз того, як текст виробляється, розповсюджується та споживається аудиторією.

3. Рівень соціальної практики: аналіз того, як дискурс впливає на соціальні та ідеологічні структури, відтворюючи або, навпаки, кидаючи виклик існуючим владним відносинам. Таким чином, підхід Феркло зобов'язує нас не просто фіксувати маніпулятивний прийом (напр., метафору), але й пояснювати,

як він працює у конкретному соціальному контексті та яку ідеологічну функцію виконує [56, с. 25, 69].

Третім напрямком КДА, важливим для нашої роботи, є «дискурсивно-історичний підхід», розроблений Р. Водак. Цей підхід наголошує, що будь-який дискурс «завжди є історичним» і має аналізуватися у зв'язку з іншими комунікативними подіями, що відбувалися раніше або одночасно. У своїй праці «Політика страху» Р. Водак аналізує риторику правих популістських партій у Європі. Вона доводить, що їхні маніпулятивні стратегії базуються на конструюванні образу «Іншого» (наприклад, мігрантів) та використанні страху як інструменту політичної мобілізації [93]. Підхід Р. Водак вимагає від нас при аналізі промов Байдена чи Трампа враховувати ширший історичний та соціополітичний контекст, в якому ці промови були виголошені, та яку роль вони відігравали у легітимізації певних політичних рішень (наприклад, політики виключення чи надання допомоги [95]).

Отже, праці засновників КДА [5, 11, 13] формують потужну методологічну базу для ідентифікації та пояснення механізмів маніпуляції у нашому матеріалі [56; 89; 93].

Якщо Критичний дискурс-аналіз надає нам методологічну рамку для розуміння ідеології та влади у тексті, то для аналізу конкретних мовних механізмів впливу ми звертаємося до вузких галузей — політичної лінгвістики та прагматики.

Політична лінгвістика як окремий напрям зосереджується на вивченні «мови політики» та «політики мови». Вона досліджує, як політичні актори використовують мовні ресурси для досягнення конкретних цілей: здобуття та утримання влади, формування громадської думки та дискредитації опонентів.

Отже, політична лінгвістика дає нам змогу класифікувати маніпулятивні засоби, а прагматика — пояснити механізм їхнього прихованого впливу на адресата.

Фінальним, але центральним для нашої кваліфікаційної роботи, є перекладацький аспект. Якщо КДА та прагматика пояснюють, як створюється

маніпулятивний ефект, то теорія перекладу дає нам інструменти для аналізу того, як він відтворюється (або втрачається) в іншій лінгвокультурі.

Цей напрям започаткували Б. Хатім та І. Мейсон у своїй праці «Дискурс і перекладач» [59, с. 35]. Вони одними з перших переконливо довели, що перекладач працює не з ізольованими словами чи реченнями, а з дискурсом — мовою у її прагматичному та соціальному контексті. Вони стверджують, що перекладач має розпізнати та відтворити не лише семантичне значення (те, що сказано), але й прагматичне значення (те, заради чого це сказано). Саме на цьому етапі виникає проблема маніпуляції: чи повинен перекладач відтворити маніпулятивну інтенцію автора, навіть якщо вона буде незрозумілою для цільової аудиторії, чи він має її нейтралізувати або адаптувати? [59].

Цю ідею розвинула К. Шеффнер, яка спеціалізується саме на перекладі політичних текстів. Вона вводить поняття перекладача як ідеологічного посередника [81, с. 10]. Шеффнер зазначає, що переклад політичних текстів ніколи не буває абсолютно «нейтральним». Перекладач, свідомо чи несвідомо, обирає певну стратегію, адаптуючи текст до культурних, політичних та ідеологічних очікувань своєї аудиторії. Наприклад, він може «згладити» надто агресивну риторику або, навпаки, підсилити її, щоб вона відповідала домінуючому дискурсу в цільовій культурі [81].

Українська школа перекладознавства також приділяє значну увагу прагматичним аспектам. Ще Р. П. Зорівчак у своїх працях наголошувала на важливості відтворення «прагматичного потенціалу» тексту та пошуку «прагматичних еквівалентів», які б викликали у читача перекладу таку ж реакцію, яку мав читач оригіналу [13, с. 45]. У контексті нашого дослідження, «прагматичний потенціал» — це і є маніпулятивний ефект.

Сучасні українські дослідники продовжують розвивати цю думку. О. І. Ребрій, досліджуючи прагматику перекладу, детально аналізує стратегії прагматичної адаптації [33, с. 60]. Ці стратегії пояснюють, чому перекладач обирає те чи інше рішення: наприклад, він може вдатися до нейтралізації (усунення маніпуляції), якщо дослівне відтворення прийому призведе до

комунікативного збою. З іншого боку, він може використати компенсацію (заміну маніпулятивного прийому на інший, більш звичний для цільової культури [33]).

Підтвердженням цих теоретичних положень є практичні дослідження. Так, О. С. Воробйова та О. В. Іванова, аналізуючи переклад англомовних медіа, дійшли висновку, що при перекладі культурно-специфічних маніпулятивних метафор їхня «емоційна сила» та «оцінний компонент» часто втрачаються, що вимагає від перекладача застосування саме таких компенсаторних стратегій [8, с. 49].

Також прагматичні механізми маніпуляції: імплікатури та евфемія, дають нам змогу глибше подивитися у нашу тему.

Як зазначає В. Г. Дем'янов, політична лінгвістика аналізує лексикон політиків (наприклад, використання евфемізмів, дисфемізмів, «слів-ярликів»), синтаксичні конструкції (наприклад, пасивні стани для уникнення відповідальності) та риторичні фігури (метафори, антитези [10, с. 55]). Саме ця галузь дає нам інструменти для первинної ідентифікації та класифікації маніпулятивних прийомів.

Проте, для розуміння того, як ці прийоми працюють, одного лише лінгвістичного опису недостатньо. Необхідно залучити інструментарій прагматики — галузі, що вивчає функціонування мови у реальних комунікативних контекстах. Ф. С. Бацевич визначає прагматику як науку про «використання мови мовцями у соціальних взаємодіях» [2, с. 25]. Для нашого дослідження маніпуляцій ключовими є дві прагматичні концепції:

1. Теорія мовленнєвих актів (Дж. Остін, Дж. Р. Серль). Ця теорія стверджує, що коли ми щось говоримо, ми не просто описуємо світ, а виконуємо дію [82, с. 16]. Наприклад, у політичному дискурсі висловлювання «Я обіцяю знизити податки» — це не опис, а мовленнєвий акт «обіцянки». Маніпуляція виникає тоді, коли справжня мета мовця (перлокутивний ефект — наприклад, заспокоїти виборців) прихована за удаваним мовленнєвим актом (локутивний акт — саме висловлювання).

2. Принцип кооперації та комунікативні максими (Г. П. Грайс) . Г. П. Грайс припустив, що ефективна комунікація базується на тому, що співрозмовники дотримуються певних «максим»: говорити правду (максима якості), говорити доречно (максима релевантності), говорити чітко (максима способу) та говорити стільки, скільки потрібно (максима кількості [58, с. 45]) . Маніпуляція, з погляду прагматики, є свідомим, прихованим порушенням цих максим. Наприклад, політик, який на запитання про корупцію відповідає промовою про економічне зростання, порушує максиму релевантності. Політик, який наводить лише вигідну йому статистику, порушує максиму кількості. Таким чином, інструментарій Грайса дозволяє нам чітко діагностувати приховані маніпулятивні тактики [58].

Окремим і надзвичайно важливим прагматичним інструментом маніпуляції, що безпосередньо пов'язаний з порушенням максими способу (вимога говорити чітко), є евфемія [6, с. 30; 16, с. 40]. Евфемізми — це слова або вирази, що вживаються для заміни інших слів, які вважаються грубими, образливими або неприйнятними для публічного вжитку. У політичному дискурсі евфемізми виконують подвійну функцію: з одного боку, вони є необхідним інструментом дипломатичного етикету (напр., «відверта розмова» замість «скандальна суперечка»), а з іншого — потужним знаряддям маніпуляції та обману. Маніпулятивна функція евфемії полягає у «вуалюванні» негативної або небажаної інформації. Політики використовують евфемізми для пом'якшення реальності, уникнення відповідальності та зниження емоційної напруги у суспільстві. Класичними прикладами є військові евфемізми («колатеральні втрати» замість «вбивство цивільних»), економічні («негативне зростання» замість «спад економіки») або політичні («стратегічна поразка» замість «повний розгром»).

Таким чином, огляд літератури з перекладознавства чітко показує, що переклад політичного дискурсу — це процес ухвалення ідеологічно та прагматично зумовлених рішень. Це створює теоретичну основу для нашого практичного аналізу, де ми будемо ідентифікувати, які саме рішення

(калькування, нейтралізація, компенсація) обирають українські перекладачі та до яких наслідків це призводить.

1.2. Ключові теоретичні поняття та їх операціоналізація в дослідженні

Для проведення чіткого та послідовного аналізу, а також для обґрунтування обраної методології, необхідно визначити та розмежувати зміст ключових теоретичних понять, на яких ґрунтується кваліфікаційна робота. До таких понять належать «політичний дискурс», «мовна маніпуляція» та «перекладацька стратегія».

Поняття «дискурс» є одним із найбільш фундаментальних, водночас і найбільш полісемічних у сучасній гуманітаристиці. У найширшому сенсі воно розуміється як «мова у вжитку» або «текст у контексті». Проте, при переході до конкретної галузі — політичного дискурсу — дослідники стикаються з проблемою чіткого окреслення його меж. У науковій літературі, як зазначає О. М. Шевченко, можна виділити щонайменше два основні підходи до визначення цього феномену: тематичний (широкий) та інституційний (вузький) [44].

Тематичний (широкий) підхід розглядає як політичний будь-який текст або розмову, темою якої є політика. Згідно з цією точкою зору, сюди належать не лише промови політиків, але й новини у ЗМІ, аналітичні статті, ток-шоу, і навіть побутові розмови громадян «про політику» на кухні. Таке широке тлумачення є корисним для соціології, але воно є занадто розмитим для наших цілей, оскільки не дозволяє чітко окреслити матеріал та об'єкт аналізу.

Інституційний (вузький) підхід, навпаки, обмежує політичний дискурс текстами, виробленими професійними політиками або в рамках політичних інституцій (парламент, уряд, партії). Це визначення є значно чіткішим і значною мірою відповідає нашому матеріалу (промови президентів). Однак воно не пояснює механізму впливу цього дискурсу.

Тому для кваліфікаційної роботи, присвяченої маніпуляції, обидва ці підходи є недостатніми. Найбільш релевантним для нас є третій підхід, розроблений у межах КДА.

Представники КДА (Т. А. ван Дейк, Н. Феркло, Р. Водак) розглядають політичний дискурс не за темою чи автором, а за його функцією. З цієї точки зору, політичний дискурс — це насамперед інструмент здійснення влади, боротьби за неї та її легітимації. Це комунікативний простір, де через мову конструюються, поширюються та закріплюються певні ідеології.

Дослідник Т. А. ван Дейк, зокрема, визначає політичний дискурс як клас жанрів, що обмежується політичними акторами та їхніми інституціями. Однак він одразу додає, що головна функція цього дискурсу — контроль. Політики контролюють публічний дискурс, а через нього — свідомість та дії громадян. П. Чілтон, розвиваючи цю думку, зазначає, що політичний дискурс є за своєю суттю стратегічним: мова використовується для досягнення політичних цілей, і вибір кожної лексичної одиниці чи синтаксичної конструкції підпорядкований цій меті [54].

Таким чином, у цій роботі, спираючись на праці, ми послуговуватимемося саме функціональним (критичним) визначенням: політичний дискурс — це ідеологічно навантажена, стратегічна комунікативна практика, що реалізується політичними акторами в межах політичних інституцій, основною метою якої є здобуття, утримання та легітимація влади шляхом впливу (переконання або маніпуляції) на громадську думку [44; 54; 90].

Саме таке визначення дозволяє нам логічно перейти до аналізу маніпуляції, оскільки вона виступає одним із ключових інструментів реалізації цієї впливової функції.

Поняття «мовна маніпуляція» є центральним для нашого дослідження, оскільки воно позначає ту саму функцію, заради якої використовуються мовні засоби, що є предметом нашого аналізу. У науковій літературі важливо чітко

розмежовувати маніпуляцію від суміжних, але не тотожних їй понять, таких як переконання та обман.

Переконання є відкритим, раціональним процесом впливу. Коли політик відкрито аргументує, чому його програма є кращою, надаючи факти та логічні докази, він намагається переконати. Адресат у цьому випадку усвідомлює, що його намагаються схилити на бік мовця, і може свідомо оцінювати аргументи.

Обман (або пряма брехня) — це свідоме твердження, що не відповідає дійсності, з метою введення адресата в оману.

На відміну від них, мовна маніпуляція — це прихований вплив. Головна ознака маніпуляції полягає в тому, що адресат не усвідомлює ані самої мети впливу, ані того факту, що він є його об'єктом. Мета маніпулятора — не змусити адресата погодитися з аргументами, а зробити так, щоб адресат сам дійшов до «потрібного» висновку, вважаючи його власним.

Як зазначає М. М. Прихода, у політичній комунікації маніпулятивний вплив досягається за рахунок домінування емоційного над раціональним [32, с. 46]. Маніпулятор цілеспрямовано апелює до емоцій (страху, гордості, надії, обурення), щоб «відключити» критичне мислення адресата. Це безпосередньо пов'язано з концепцією контролю над «громадською свідомістю», яку описував Т. А. ван Дейк, де ідеологія впроваджується непомітно, через нібито нейтральні твердження [90]. Р. Водак у «Політиці страху» також описує саме маніпулятивну стратегію, де конструювання образу «ворога» апелює до ірраціональних страхів, а не до логіки [93].

Окрім суто лінгвістичного виміру, варто детальніше розглянути когнітивно-психологічний механізм дії маніпуляції, який часто залишається поза увагою в традиційних перекладознавчих студіях, але є критично важливим для розуміння прагматики перекладу. Як зазначає дослідник когнітивної лінгвістики Т. А. ван Дейк, маніпуляція успішна лише тоді, коли вона експлуатує когнітивні упередження адресата [90].

Одним із таких механізмів є ефект фреймінгу, детально описаний Дж. Лакоффом [66]. Суть його полягає в тому, що людський мозок схильний

приймати рішення залежно від того, як подано інформацію — у позитивному чи негативному ключі («стакан наполовину повний» чи «наполовину порожній»). У політичному дискурсі це проявляється через вибір слів, що активують певні нейронні мережі. Наприклад, називаючи зменшення податків для корпорацій «податковим полегшенням», політик активує фрейм «податок — це тягар/хвороба», а «полегшення» — це «ліки/одужання». Маніпуляція полягає в тому, що хтось, хто виступає проти «полегшення», автоматично стає «ворогом здоров'я». Для перекладача це становить неабиякий виклик: якщо перекласти *tax relief* нейтральним «зменшення податків», фрейм «тягаря» зникає, і маніпулятивний ефект нейтралізується.

Іншим важливим механізмом є експлуатація соціальної ідентичності. Згідно з теорією соціальної ідентичності [51], люди прагнуть підвищити самооцінку через приналежність до «успішної» групи. Політичні маніпулятори використовують це, конструюючи штучну групу «Ми» (справжні патріоти, чесні трудяги) і протиставляючи їй групу «Вони» (паразити, еліти, вороги). Мова тут виступає маркером «свій/чужий». Використання специфічного сленгу або кодових слів дозволяє політику подавати сигнал своїй групі, який залишається непоміченим для «чужих». При перекладі таких текстів виникає ризик втрати цього «таємного коду», якщо перекладач не володіє глибоким культурним контекстом.

Також слід згадати про роль пресупозицій як інструменту маніпуляції [17]. Пресупозиція — це твердження, яке подається як само собою зрозуміле, як відомий факт, що не підлягає сумніву. Наприклад, у запитанні «Коли ви припините руйнувати економіку?» вже закладено твердження «ви руйнуєте економіку». Адресат змушений виправдовуватися, тим самим неявно приймаючи нав'язану пресупозицію. У перекладі збереження пресупозиції вимагає ювелірної точності у відборі граматичних конструкцій, оскільки зміна порядку слів або виду дієслова може перетворити приховану пресупозицію на відкрите твердження, що змінить прагматику висловлювання.

Таким чином, у цій кваліфікаційній роботі ми визначаємо мовну маніпуляцію як різновид мовленнєвого впливу, що має прихований характер і спрямований на зміну поглядів, оцінок або поведінки адресата у вигідному для мовця напрямку (часто всупереч інтересам самого адресата), шляхом апеляції до емоцій та обходу раціонального осмислення.

Третім ключовим поняттям, яке є центральним для практичної частини нашої роботи, є «перекладацька стратегія». Цей термін, як і «дискурс», є полісемічним, і в науковій літературі часто вживається взаємозамінно з поняттями «метод», «прийом», «тактика» або «трансформація». Для чіткості нашого дослідження, ми маємо їх чітко розмежувати.

У сучасному перекладознавстві простежується чітка ієрархія цих понять:

1. Перекладацька стратегія: це найвищий рівень. Спираючись на праці Х. Крінгса та В. Лершера, ми визначаємо стратегію як «потенційно свідомий план перекладача для розв'язання конкретної перекладацької проблеми [65, с. 115; 68, с. 70]». Це загальний підхід, який перекладач обирає до початку роботи з текстом або при зіткненні з глобальною проблемою (наприклад, «Як мені перекласти цю промову: зберігши її агресивний тон чи нейтралізувавши його?»).

2. Метод перекладу: це більш загальна, філософська орієнтація перекладача. Найвідомішим є розмежування Л. Венуті на доместикацію (адаптацію тексту до цільової культури, роблячи його «своїм» і «невидимим») та форенізацію (збереження чужості тексту, змушуючи читача «йти» до автора [92, р. 24]).

3. Прийом / Тактика / Трансформація: це найнижчий, конкретний рівень. Це технічний інструмент, який перекладач використовує для реалізації своєї стратегії в конкретному реченні. І. В. Корунець у своєму підручнику «Теорія і практика перекладу» детально описує ці прийоми, називаючи їх перекладацькими трансформаціями [20, с. 140]. До них належать: калькування,

транскрипція, описовий переклад, компенсація, конкретизація, генералізація та інші.

Для нашої роботи таке розмежування є принципово важливим. Ми не можемо аналізувати маніпуляцію, говорячи лише про «калькування» (прийом). Ми маємо зрозуміти, чому перекладач обрав калькування.

Таким чином, у цій кваліфікаційній роботі ми послуговуємося наступною ієрархією: перекладацька стратегія — це наш фокус. Ми визначаємо її як свідомий чи несвідомий план перекладача щодо відтворення прагматичного (маніпулятивного) ефекту оригіналу. Ця глобальна стратегія може бути: стратегія збереження ефекту (відтворення маніпуляції); стратегія нейтралізації ефекту (усунення маніпуляції); стратегія адаптації ефекту (заміна маніпуляції на іншу, більш зрозумілу цільовій аудиторії).

А перекладацькі прийоми (трансформації, за І. В. Корунцем), такі як калькування, компенсація чи описовий переклад, є лише інструментами, за допомогою яких перекладач реалізує ту чи іншу обрану ним стратегію. Цей підхід відповідає тезам О. І. Ребрія про прагматичну адаптацію та К. Шеффнер про ідеологічну роль перекладача [33; 81].

1.3. Типологія стратегій та тактик мовленнєвого впливу в політичному дискурсі

Розуміння природи політичної маніпуляції неможливе без детальної класифікації її інструментарію. У сучасній західній та вітчизняній лінгвістиці існує низка підходів до типологізації стратегій впливу. Для нашого дослідження ми обираємо комплексний, інтегративний підхід, що поєднує функціональну теорію П. Чілтона, соціокогнітивну модель Т. А. ван Дейка, теорію фреймів Дж. Лакоффа та теорію аргументації.

Британські дослідники Пол Чілтон та Крістіна Шеффнер пропонують одну з найбільш впливових класифікацій у сучасній політичній лінгвістиці. Вони розглядають маніпуляцію не як окремий ізольований феномен, а як

викривлену, приховану реалізацію трьох базових стратегічних функцій політичного дискурсу: коерції (примусу), легітимізації/делегітимізації та дисимуляції [55, с. 5].

1. Стратегія коерції — це стратегія примусу та контролю. У демократичному суспільстві фізичний примус замінюється мовленнєвим, когнітивним тиском.

Механізмом її дії є те, що політик використовує мовні засоби, щоб обмежити свободу вибору адресата, нав'язати йому певний порядок денний або змусити прийняти рішення під тиском страху чи безальтернативності.

Тактики її реалізації: тактика створення безальтернативності: Нав'язування думки, що пропонований курс дій є єдиним можливим шляхом порятунку; тактика залякування: Використання гіперболізованих описів загроз («вторгнення», «катастрофа», «колапс»), щоб паралізувати критичне мислення аудиторії.

Її лінгвістичні маркери — це активне використання модальних дієслів зобов'язання (must, have to, need), наказового способу, а також лексики з семантикою невідкладності.

2. Стратегія легітимізації та делегітимізації Політична влада потребує постійного підтвердження свого права на керування. Легітимізація — це самовиправдання влади, тоді як делегітимізація — це підрив авторитету опонента. Механізмом її дії є те, що політик конструює свою позицію як єдино правильну, моральну, законну та логічну, а позицію опонента — як злочинну, аморальну чи ірраціональну.

Тактики її реалізації: тактика авторизації: апеляція до авторитету (Бога, Конституції, батьків-засновників, історії). Наприклад: «God bless America» як маркер божественної санкції; тактика раціоналізації- використання псевдологічних аргументів та статистики для виправдання непопулярних рішень; тактика моралізації — представлення політичного конфлікту як боротьби Добра і Зла (що характерно для дискурсу Д. Трампа та Дж. Байдена);

тактика криміналізації опонента - використання юридичної або кримінальної лексики для опису дій політичних супротивників («злочинна влада», «корумпований клан»).

3. Стратегія дисимуляції — це стратегія приховування, замовчування або викривлення інформації. Саме ця функція є найбільш близькою до сутнісного визначення маніпуляції.

Механізм її дії в тому, що політик контролює потік інформації, дозуючи її таким чином, щоб не допустити дискредитації влади або сформувати викривлену картину світу.

Тактики її реалізації: тактика евфемізації: Використання пом'якшених слів для позначення неприємних явищ (напр., «оптимізація» замість «скорочення», «кінетична дія» замість «бомбардування»); тактика умисної нечіткості: Використання розмитих понять які кожен реципієнт може наповнити власним змістом, що дозволяє політику уникати конкретних зобов'язань; тактика відволікання уваги: Штучне створення інформаційних приводів («скандалів»), щоб відвернути увагу громадськості від реальних проблем [55, с. 21].

Нідерландський лінгвіст Т. А. ван Дейк розробив детальну класифікацію стратегій, що базуються на соціальній ідентифікації. Він стверджує, що основою будь-якої політичної ідеології є базова бінарна опозиція «Ми» проти «Вони». Маніпуляція реалізується через вже згаданий «Ідеологічний квадрат», який передбачає одночасне застосування чотирьох макростратегій, що реалізуються через низку дискурсивних кроків представлених нижче [90, с. 8; 91, с. 120].

1. Акцентування наших позитивних дій.

— Тактика самовихваляння: підкреслення власних успіхів, національної величі, гуманізму.

— Тактика героїзації: представлення «нас» як рятівників, захисників, миротворців.

2. Акцентування їхніх негативних дій.

– Тактика демонізації: приписування опонентам диявольських рис, нелюдської жорстокості.

– Тактика лексичної деталізації: опис злочинів «ворога» з максимальними, часто жахливими подробицями, щоб викликати емоційний шок.

– Тактика генералізації: перенесення негативних рис окремих представників групи «Вони» на всю групу в цілому (наприклад, узагальнення щодо мігрантів).

3. Приміщення (мітигація) наших негативних дій.

– Тактика виправдання: Пояснення власних помилок зовнішніми обставинами, провокаціями ворога або необхідністю.

– Тактика евфемізації: заміна слів «війна», «вбивство», «катування» на нейтральні терміни.

4. Приміщення їхніх позитивних дій.

– Тактика ігнорування: свідоме замовчування досягнень або гуманних вчинків опонента.

– Тактика сумніву: висловлення недовіри до щирості намірів опонента («це лише піар-хід»).

Американський когнітивіст Джордж Лакофф пропонує погляд на маніпуляцію через призму фреймінгу. Фрейм — це ментальна структура, яка визначає, як ми сприймаємо світ. Маніпуляція полягає не у брехні, а у нав'язуванні аудиторії вигідного фрейму через концептуальні метафори [66, с. 10].

– Тактика метафоризації: Найпоширенішою у політиці є метафора «Держава — це сім'я», яка дозволяє перенести підсвідомі моделі сімейних стосунків на складні державні процеси. Лакофф виділяє дві конкуруючі моделі:

1. «Суворий батько»: світ — це небезпечне місце. Головна цінність — дисципліна, сила, ієрархія. Лідер має карати за непослух. (Цей фрейм активно використовують консерватори, зокрема Д. Трамп, у риториці «закону і порядку»).

2. «Дбайливі батьки»: світ — це спільнота. Головна цінність — емпатія, турбота, відповідальність, співпраця. (Цей фрейм використовують ліберали, зокрема Дж. Байден, у риториці соціальної допомоги та міжнародних альянсів).

– Тактика рефреймінгу: зміна назви явища для зміни його сприйняття. Наприклад, заміна терміну «global warming» (який звучить загрозливо) на «climate change» (який звучить нейтрально і природно) є актом маніпулятивного рефреймінгу.

Окремий пласт маніпулятивних стратегій, який досліджується у працях з теорії аргументації (зокрема, Дугласа Волтона), базується на використанні логічних хиб та софізмів. Це прийоми, що імітують логічне доведення, але насправді порушують закони логіки для введення в оману [97, с. 50].

Найпоширенішими тактиками в англomовному політичному дискурсі є:

1. Атака на особистість: замість критики ідей опонента, політик атакує його зовнішність, вік, розумові здібності або минуле. (Тактика, характерна для популістського дискурсу).

2. Опудало: викривлення позиції опонента до абсурду, щоб потім легко її спростувати. (Наприклад: «Мій опонент хоче відкрити кордони для всіх злочинців світу», хоча опонент пропонував лише лібералізацію візового режиму).

3. Помилкова дихотомія: зведення ситуації до вибору з двох варіантів, один з яких є неприйнятним («Або ми знищимо їх, або вони знищать нас»).

4. А як щодо...: відповідь на звинувачення зустрічним звинуваченням, щоб уникнути відповідальності («Ви кажете, що ми порушуємо права людини, а як щодо ваших проблем з мігрантами?»).

Українська школа політичної лінгвістики (Г. Г. Почепцов, Л. І. Серажим, Ф. С. Бацевич) адаптує світові теорії до вітчизняного контексту, акцентуючи увагу на інформаційно-психологічному впливі.

Представник української школи політичної лінгвістики Г. Г. Почепцов розглядає маніпуляцію в контексті інформаційних та смислових війн. Він виділяє стратегії: стратегія міфологізації, тобто створення політичних міфів

(наприклад, міф про «золотий вік» або «особливий шлях»); стратегія сакралізації — це наділення власних ідей чи лідера священним статусом, що робить критику неможливою та стратегія інсценування, що є створенням псевдоподій для медіа [31, с. 88].

Л. І. Серажим деталізує тактики маніпуляції на лексичному рівні, виділяючи тактику вуалювання (використання евфемізмів для приховування правди) та тактику навішування ярликів, яка дозволяє економити інтелектуальні зусилля аудиторії, пропонуючи готові, емоційно забарвлені оцінки-штампи [36, с. 110].

Така розгалужена, багаторівнева класифікація — від стратегічних функцій (коерція, легітимізація) до когнітивних моделей (фрейми) та конкретних логічних помилок — створює надійну теоретичну матрицю для нашого практичного дослідження у Розділі 3. Вона дозволить не просто констатувати наявність маніпуляції в текстах промов, а й чітко кваліфікувати її тип, механізм дії та мету.

1.4. Історична ретроспектива: роль перекладача у прийнятті геополітичних рішень

Дослідження маніпулятивного потенціалу перекладу було б неповним без аналізу історичних прецедентів. Історія дипломатії XX століття надає переконливі докази того, що перекладач виступає не просто технічним посередником, а активним учасником політичного процесу. Помилка, неточність або свідоме викривлення в перекладі неодноразово ставали тригерами глобальних криз, воєн або дипломатичних проривів. Проведений нами ретроспективний аналіз дозволяє виділити три хрестоматійні випадки, де лінгвістичний фактор став вирішальним для геополітики.

Дослідження маніпулятивного потенціалу перекладу було б неповним без глибокого ретроспективного аналізу. Упродовж історії розвитку міждержавних відносин перекладач ніколи не залишався пасивним,

«невидимим» посередником, як це часто постулюється в нормативних теоріях перекладу. Навпаки, він завжди виконував роль активного суб'єкта міжнародної комунікації, а іноді й співавтора політичної реальності. Історичний досвід свідчить, що від точності, інтерпретації або свідомої тенденційності перекладу безпосередньо залежали успіх дипломатичних переговорів, укладання стратегічних союзів, початок військових конфліктів і формування геополітичних блоків.

Перші вияви політичного впливу перекладу можна простежити ще в епоху християнізації Європи. Переклад сакральних текстів був не лише релігійним, а й глибоко політичним актом. Яскравим прикладом є діяльність Кирила і Мефодія, чий переклад Біблії старослов'янською мовою став фундаментом для формування державної та культурної незалежності слов'янських народів. У цьому контексті вибір мови перекладу та створення власної абетки (кирилиці) стали інструментами геополітичного самовизначення: це був вибір між культурною експансією Риму (латина) та Константинополя (грецька традиція). Переклад фактично дорівнював ідеологічній зброї, що легітимізувала владу правителів та формувала національну ідентичність, відокремлюючи «свій» цивілізаційний простір від «чужого».

Нову добу, з формуванням національних держав, дипломатичний переклад остаточно утвердився як критичний фактор міжнародної безпеки. Особливої гостроти це набуло на початку XX століття, в епоху революційних потрясінь. Показовим є приклад рецепції заяв Володимира Леніна та більшовицького уряду у 1917 році. Неоднозначні, часто спотворені переклади їхніх закликів до «світової революції» у західній пресі (які варіювалися від панічних до романтизованих) значною мірою сприяли формуванню специфічного образу подій у Росії. Це, у свою чергу, впливало на рішення західних урядів щодо інтервенції або ізоляції нового режиму. Перекладачі виступали як фільтри, крізь які світ сприймав нову ідеологію, і найменша неточність могла змінити баланс сил.

Зі створенням Ліги Націй, а згодом ООН, роль перекладача трансформувалася в інституційну. Перекладачі міжнародних організацій стали не просто трансляторами, а й нормувальниками світової політичної лексики. Саме перекладачі ООН вводили в обіг та фіксували у міжнародному праві такі фундаментальні концепти, як «миротворча операція» (peacekeeping), «колективна безпека» (collective security) чи «загроза миру» (threat to the peace). Вага кожного слова тут є критичною: від того, як саме перекладено формулювання резолюції Ради Безпеки (наприклад, вживання слова «агресія» чи «конфлікт»), залежить запровадження санкцій, легітимність військових операцій та доля цілих регіонів. Як ми побачимо далі на прикладі Резолюції 242, навіть граматичний артикль у перекладі може стати причиною піввікового конфлікту.

У сучасному світі перекладач виступає головним медіатором між національним лідером та глобальною аудиторією. Промови таких історичних постатей, як В. Черчилль, Ф. Рузвельт, Дж. Кеннеді чи Р. Рейган, доходили до іншомовної аудиторії виключно крізь призму перекладу. Саме перекладачі формували їхній міжнародний імідж: рішучого борця з тиранією, мудрого миротворця або, навпаки, агресивного імперіаліста. У політичному дискурсі перекладач має приховану владу — свідомо чи несвідомо посилювати емоційні елементи промови, усувати небажані конотації або адаптувати стиль лідера під ціннісну систему іншої культури. Це особливо важливо для сприйняття промов президентів США, де риторика «американської винятковості» при дослівному перекладі може сприйматися як зарозумілість, тому перекладачі часто змушені вдаватися до стратегії адаптації.

Переклад як інструмент геополітичної пропаганди та інформаційних війн Історія XX століття надає багатий матеріал для аналізу використання перекладу як засобу ідеологічної боротьби. Пострадянські держави, успадкувавши радянську школу пропаганди, активно використовували переклад для маніпуляції образами «західних політиків». Яскравим прикладом є епоха Холодної війни. Американські промови перекладалися в радянській

пресі зі стилістичним «приглушенням» або викривленням: висока патетика про демократію перетворювалася на суху, лицемірну риторику. Водночас, радянські промови в західних медіа часто перекладалися з додаванням іронічної модальності або архаїзмів, щоб підкреслити «дерев'яну мову» комуністичної номенклатури. Такі стратегії перекладу безпосередньо формували ідеологічні образи «Ворога» та «Свого», цементуючи біполярний світ.

Отже, історична ретроспектива переконливо доводить, що перекладач у політичному дискурсі є не технічним виконавцем, а активним політичним суб'єктом і ми це доведемо використовуючи історичні приклади (Казус «Mokusatsu», «Ми вас поховаємо», Резолюція ООН № 242). Його рішення здатні впливати на міжнародні відносини та геополітичну рівновагу. У сучасному світі гібридних війн, де політичні промови миттєво поширюються в інтернеті, відповідальність перекладача зростає експоненціально. Саме від його вибору залежить, чи буде збережено прагматичний потенціал оригіналу, чи він трансформується в інструмент маніпуляції або дезінформації.

1.5. Наративні та когнітивні механізми політичної маніпуляції

Якщо КДА та прагматика аналізують зовнішній, соціальний вимір влади, то когнітивна лінгвістика дозволяє зазирнути у «чорну скриньку» людського мислення і зрозуміти, як саме мова впливає на прийняття політичних рішень на ментальному рівні. Ключовим інструментом тут виступає теорія концептуальної метафори, розроблена американськими вченими Дж. Лакоффом та М. Джонсоном.

У традиційній лінгвістиці метафора тривалий час розглядалася виключно як стилістична прикраса мовлення (наприклад, «цвіт нації», «залізна леді»). Однак Дж. Лакофф і М. Джонсон у своїй революційній праці «*Metaphors We Live By*» [67, с. 5] довели, що метафора — це насамперед інструмент

мислення, а не лише мовлення. Згідно з їхньою теорією, людське мислення є метафоричним за своєю природою: ми осмислюємо абстрактні, складні та невидимі поняття (наприклад, «держава», «економіка», «війна», «час») через простіші, конкретні та зрозумілі з повсякденного фізичного досвіду образи («сім'я», «механізм», «бійка», «шлях»). [67]

У політичному дискурсі це явище називається фреймінгом. Метафора створює рамку (фрейм), яка висвітлює одні аспекти реальності та приховує інші, тим самим програмуючи ставлення аудиторії до проблеми.

Наприклад, якщо політик використовує метафору «Держава — це бізнес», він активує фрейм, у якому головною ціллю є прибуток, президент — це СЕО, а громадяни — це клієнти або акціонери. У такій логіці скорочення соціальних виплат є «оптимізацією витрат» (що сприймається позитивно в бізнесі).

Якщо ж той самий політик використає метафору «Держава — це сім'я», то активується зовсім інший фрейм: уряд — це батьки, а громадяни — діти, про яких треба дбати. У цій логіці скорочення виплат сприймається як аморальний вчинок («батьки кидають дітей напризволяще»).

Маніпуляція полягає у свідомому нав'язуванні аудиторії такого метафоричного фрейму, в якому бажане для політика рішення виглядає єдиним логічним та природним виходом. Як зазначає Дж. Чартеріс-Блек, «метафора в політиці — це засіб резонансу з підсвідомими емоціями електорату», що дозволяє обійти раціональні фільтри сприйняття [53, с. 28].

Для нашого дослідження перекладу важливо виділити найпоширеніші концептуальні моделі, які функціонують у сучасному американському дискурсі та будуть проаналізовані у практичній частині роботи:

1. Політика — це війна. Це найагресивніша та найпоширеніша модель. Політичні опоненти концептуалізуються як «вороги», вибори — як «битва», дебати — як «перестрілка», а критика — як «атака». Ця метафора легітимізує жорстокість, безкомпромісність та мобілізацію прихильників за принципом воєнного часу.

2. Суспільство — це будівля. Ця метафора активно використовується для створення образу стабільності та конструктивізму (особливо у промовах Дж. Байдена). Ключові лексеми-репрезентанти: фундамент демократії, відбудувати середній клас, руйнування інституцій. Маніпуляція тут полягає у страху перед «обвалом» конструкції.

3. Політика — це подорож. Лідер — це «керманич» або «водій», країна — «корабель» або «автомобіль», що рухається певним «курсом». Прогрес — це рух вперед, консерватизм — гальмування. Маніпуляція тут часто будується на страху «збитися зі шляху» або «зайти в глухий кут».

З погляду перекладознавства, зокрема згідно з підходами П. Ньюмарка та Маслова [24, с.55; 73, с.88], ключова проблема полягає в тому, що концептуальні метафори часто є культурно-специфічними. Наприклад, американська політична метафора «політика це спорт», яка часто базується на бейсболі насичена термінами, які є «прозорими» для американця, але абсолютно незрозумілими або затемненими для українського читача, в культурі якого бейсбол не посідає такого місця.

У таких випадках перекладач опиняється перед складним вибором:

- Калькування: зберегти оригінальний образ (напр., «це був хоум-ран»), але ризикувати нерозумінням з боку аудиторії та втратою прагматичного ефекту переконання.

- Адаптація (Культурна заміна): замінити образ на близький українській культурі (наприклад, футбольний або боксерський), але це змінить авторський стиль та національний колорит.

- Демітафоризація (Описовий переклад): пояснити значення словами (напр., «це був великий успіх»), повністю втративши емоційний та сугестивний вплив метафори.

Саме цей конфлікт між збереженням форми (образу) та змісту (впливу), а також стратегії його вирішення українськими перекладачами, є центральним предметом нашого практичного аналізу в Розділі 3.

Окрім дискурс-аналізу та когнітивістики, сучасне перекладознавство активно звертається до наративної теорії, провідною представницею якої є Мона Бейкер. Згідно з цим підходом, політика — це не просто обмін інформацією, а змагання історій (наративів) за право інтерпретувати реальність. Люди схильні сприймати світ не через сухі факти, а через історії з героями, жертвами та лиходіями.

Маніпуляція у цьому контексті полягає у селективному привласненні (selective appropriation) певних історій та свідомому замовчуванні інших. Мона Бейкер у своїй праці «Translation and Conflict» стверджує, що перекладачі відіграють ключову роль у рефреймінгу цих наративів, оскільки саме вони вирішують, які елементи історії зберегти, а які — адаптувати або вилучити [47, с. 105].

У сучасному політичному дискурсі найчастіше використовуються такі маніпулятивні наративні схеми:

1. Наратив жертви: суть історії зводиться до схеми: «Нас ображають, ми страждаємо безневинно, тому будь-які наші агресивні дії у відповідь — це лише необхідний самозахист». Цей наратив активно використовується популістами (наприклад, риторика Д. Трампа про «полювання на відьом») та авторитарними режимами для виправдання агресії.

2. Наратив катастрофи: політик малює картину неминучого апокаліпсису: «Якщо ви не проголосуєте за мене / не підтримаєте це рішення, країна загине». Цей наратив вимагає від перекладача використання гіперболізованої, емоційно насиченої лексики (destroy, end of America, bloodbath).

3. Наратив порятунку: логічне продовження попереднього. Лідер презентується як єдиний герой, здатний відвернути катастрофу.

Для перекладача головна складність полягає у тому, що політичні наративи часто спираються на інтертекстуальність — приховані відсилки до інших історій, відомих культурі оригіналу, але невідомих культурі перекладу (наприклад, біблійні сюжети або історичні події США). Як зазначає Л. Венуті,

перекладач опиняється перед вибором: або «одомашнити» наратив, зробивши його зрозумілим, але змінивши акценти, або «відчужити» його, зберігши оригінальну структуру, але ускладнивши сприйняття для читача [92, с. 20].

Висновки до Розділу 1

У першому розділі кваліфікаційної роботи здійснено комплексний аналіз наукових підходів до вивчення феномену мовної маніпуляції в політичному дискурсі та специфіки його перекладу. Проведене дослідження дозволяє сформулювати низку концептуальних положень, що стали фундаментом для подальшого практичного аналізу.

По-перше, встановлено, що методологічною основою роботи є інтеграція трьох провідних наукових парадигм: критичного дискурс-аналізу, когнітивної лінгвістики та прагматики. Аналіз праць засновників КДА дозволив визначити політичний дискурс не як статичну сукупність текстів, а як динамічну форму соціальної практики, спрямовану на здійснення влади, контроль суспільної свідомості та легітимацію ідеології. З'ясовано, що ключовим механізмом такої легітимізації є стратегія поляризації («ідеологічний квадрат»), яка передбачає системне протиставлення позитивно маркованої групи «Ми» та негативно маркованої групи «Вони».

По-друге, залучення когнітивної теорії метафори дало змогу ідентифікувати глибинні ментальні механізми маніпуляції. Доведено, що метафора в політиці виконує функцію фреймінгу — вона задає рамку сприйняття реальності, активуючи у свідомості реципієнта певні сценарії (наприклад, фрейм «війни» або «родини»), що змушує його приймати нав'язані політиком рішення як єдино можливі. Прагматичний аналіз доповнив цю картину, розкривши механізми прихованого впливу через порушення комунікативних максим та використання імплікатур.

По-третє, здійснено ретроспективний аналіз історичних прецедентів, який переконливо довів, що перекладач у політичному дискурсі є не технічним

виконавцем, а активним політичним суб'єктом. Аналіз кейсів «Mokusatsu», інциденту «Ми вас поховаємо» та Резолюції ООН № 242 засвідчив, що перекладацька помилка, неточність або стратегія дослівного калькування культурно-специфічних метафор можуть призводити до фатальних геополітичних наслідків.

По-четверте, у перекладознавчому аспекті було обґрунтовано зміну статусу перекладача політичних текстів. Він виступає як активний ідеологічний посередник (*mediator*), чийі стратегічні рішення (збереження, нейтралізація або адаптація прагматичного ефекту) безпосередньо впливають на рецепцію тексту в цільовій культурі. Визначено, що адекватний переклад політичної маніпуляції вимагає виходу за межі словникових відповідників і застосування стратегій функціонально-прагматичної адаптації.

Таким чином, у розділі сформовано цілісну методологічну матрицю, яка поєднує аналіз тексту, контексту та когнітивних структур, що є необхідною умовою для проведення практичного дослідження.

Наступний розділ присвячено розгляду перекладацьких стратегій, спрямованих на відтворення маніпулятивного потенціалу англомовного політичного дискурсу. У ньому буде детально розглянуто специфіку передачі різнорівневих засобів впливу: від лексичних одиниць і граматичних конструкцій до складних риторичних фігур, таких як іронія, сарказм та політичні
слогани.

РОЗДІЛ 2. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ ЗАСОБІВ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

2.1. Особливості перекладу лексичних засобів маніпуляції

Лексичні засоби маніпуляції є одними з найбільш дієвих, оскільки вони впливають на свідомість адресата через емоційне та ідеологічне забарвлення слів, часто оминаючи раціональний аналіз. До цієї групи ми відносимо «навантажену лексику», слова-ярлики, евфемізми та дисфемізми.

«Навантажена лексика», яку в лінгвістиці також називають емотивною лексикою, є одним із найпотужніших інструментів маніпулятивного впливу в сучасному політичному дискурсі. Цей термін позначає слова та словосполучення, що мають сильний, усталений позитивний або негативний емоційний заряд, який виходить далеко за межі їхнього основного словникового значення. Основна прагматична функція таких одиниць полягає не в об'єктивному описі дійсності, а в миттєвому нав'язуванні адресату певної оцінки події чи особи ще до моменту її раціонального осмислення. Використання навантаженої лексики дозволяє політику апелювати безпосередньо до емоцій аудиторії — страху, гніву, гордості або співчуття, — оминаючи фільтри критичного мислення. Як зазначає дослідник В. Г. Дем'янов, такі слова діють як когнітивні тригери, що автоматично активують у свідомості реципієнта необхідний для маніпулятора сценарій сприйняття [10, с. 55]. Типовим прикладом є використання полярних номінацій для одного й того самого явища, наприклад, називання повстанців «борцями за свободу» або «терористами» залежно від політичної позиції мовця. У західній традиції, зокрема в працях А. Бірда, цей феномен тісно пов'язують з поняттям упередженості, оскільки вибір слова вже містить у собі приховане судження [49, с. 60]. «Навантажена лексика» часто використовується для створення ефекту безальтернативності, де позиція опонента маркується як завідомо аморальна або небезпечна. З погляду перекладознавства, відтворення таких

одиниць становить значну проблему через явище міжмовної асиметрії конотацій. Слово, яке в англійській мові має виражене негативне ідеологічне забарвлення (наприклад, *socialist* у консервативному дискурсі США), в українській культурі може сприйматися як нейтральне або навіть позитивне. У таких випадках дослівний переклад (калькування) призводить до втрати прагматичного потенціалу висловлювання, перетворюючи агресивну нападку на суху констатацію факту. Дослідники О. С. Воробйова та О. В. Іванова наголошують, що при перекладі емотивно забарвленої лексики часто відбувається «стилістичне охолодження» тексту, що викривлює інтенцію автора [8, с.49]. Тому перекладач змушений шукати функціональні відповідники або вдаватися до компенсації, щоб зберегти необхідний рівень експресії. Неврахування цього аспекту може призвести до того, що маніпулятивна стратегія політика залишиться незрозумілою для цільової аудиторії, яка не зчитає прихований код. Отже, адекватний переклад навантаженої лексики вимагає від фахівця не лише мовної компетенції, а й глибокого розуміння екстралінгвістичного та ідеологічного контексту.

Слова-ярлики (*labels*) становлять окрему, надзвичайно ефективну групу лексичних засобів політичної маніпуляції, що базується на соціально-психологічному механізмі категоризації. Цей прийом, відомий у західній риториці як *name-calling*, полягає у присвоєнні політичному опоненту, групі або явищу стійкого означення з яскраво вираженою негативною конотацією. Головна мета використання ярликів — економія когнітивних зусиль аудиторії: замість складного аналізу дій політика, виборцю пропонується готова, спрощена оцінка-штамп («фашист», «популіст», «зрадник», «маріонетка»). Як зазначає дослідниця Л. І. Серажим, навішування ярликів дозволяє миттєво активувати в масовій свідомості стереотипні образи «ворога» та каналізувати суспільне невдоволення на конкретний об'єкт [37, с. 110]. У дискурсі Д. Трампа ця стратегія доведена до автоматизму через створення персоналізованих прізвиськ-брендів (наприклад, *Crooked Hillary*, *Sleepy Joe*), які завдяки постійному повторенню закріплюються у пам'яті як невід'ємна характеристика

особи. Специфіка перекладу слів-ярликів полягає у їхній глибокій культурно-історичній та інтертекстуальній зумовленості. Більшість таких одиниць (як-от witch hunt або globalist) апелюють до специфічних фонових знань носіїв мови — історичних травм, теорій змови чи національних міфів, які можуть бути абсолютно невідомими для реципієнта перекладу. У таких випадках перекладач стикається з проблемою лакуарності: прямий словниковий відповідник (калька) передає денотативне значення, але не здатен відтворити той асоціативний шлейф, який і робить ярлик маніпулятивним. Дослідники наголошують, що при калькуванні таких одиниць часто відбувається втрата «прагматичного заряду», внаслідок чого агресивний політичний випад перетворюється на незрозумілу або комічну метафору. Для збереження впливової функції перекладач змушений балансувати між стратегією форенізації (збереження колориту через калькування) та доместикації (пошук культурного аналога), або ж вдаватися до описового перекладу, що неминуче руйнує афористичність гасла. Невдалий переклад ярлика може призвести до нейтралізації образу ворога, що, у свою чергу, викривлює сприйняття ідеологічної позиції політика іноземною аудиторією. Отже, адекватне відтворення слів-ярликів вимагає від перекладача не лише лінгвістичної майстерності, а й культурологічної емпатії та здатності прогнозувати реакцію цільової аудиторії.

Прикладом є «Гола агресія» який детально буде розібраний в наступному розділі. Також прикладами є «Insurrection» vs. «Protest» (Битва номінацій). Особливу складність для перекладу становлять слова-ярлики — лексичні одиниці, що не просто дають негативну оцінку, а й апелюють до глибокого культурно-історичного фону, зрозумілого лише носіям вихідної культури, такі як «Witch hunt» та Опозиція «Globalists» vs. «Patriots», маніпулятивний ефект таких прийомів майже неможливо відтворити дослівним перекладом.

Це ще один приклад, що підтверджує тезу О. С. Воробйової та О. В. Іванової [8] про втрату емоційної сили при перекладі культурно-специфічних

концептів. Перекладач, обравши стратегію часткового збереження (модифікація ефекту), формально зберіг лексику, але повністю втратив прагматичну (маніпулятивну) суть висловлювання. Альтернативні стратегії (напр., описовий переклад «прихильникам безликих еліт») зруйнували б афористичність оригіналу.

Окремим і надзвичайно потужним пластом маніпулятивної лексики є засоби вторинної номінації, до яких належать евфемізми та дисфемізми. Ці мовні одиниці реалізують стратегію дисимуляції, що полягає у викривленні дійсності, та стратегію оцінювання. Їхня спільна риса полягає в тому, що вони змінюють конотацію, тобто емоційне забарвлення поняття, залишаючи сам денотат або предмет мовлення незмінним.

Першою групою засобів є політичні евфемізми, які являють собою емоційно нейтральні або позитивні слова та вирази, що вживаються замість синонімічних слів, які можуть здатися мовцеві грубими, різкими або непристойними. У політичному дискурсі, як зазначає дослідниця А. М. Коваленко [16, с. 40], евфемізми слугують не стільки цілям мовленнєвого етикету, скільки прагматичній меті «вуалювання» неприємної правди, зняття соціальної напруги та уникнення відповідальності. Політики активно використовують цей інструмент для пом'якшення реальності та легітимізації непопулярних рішень. Типовими прикладами є заміна слова «війна» на «конфлікт» або «кінетичну дію», вживання терміна «колатеральні втрати» замість «вбивство цивільних» або використання економічних евфемізмів на кшталт «негативне зростання» замість «криза». При перекладі таких одиниць основним завданням є збереження евфемістичного ефекту, тобто перекладач не повинен дешифрувати прихований зміст, а має знайти такий самий «м'який» відповідник у цільовій мові, щоб не порушити прагматику оригіналу.

Діаметрально протилежним інструментом є дисфемізми, які полягають у навмисному використанні грубих, зневажливих або знижених слів замість нейтральних номінацій для створення негативного образу об'єкта. У політичній комунікації дисфемізми виступають головним знаряддям стратегії

дискредитації та демонізації опонента, часто межуючи з «мовою ворожнечі». Яскравим прикладом дисфемізації є вживання слова «режим» стосовно влади іншої держави. У той час як нейтральні терміни «уряд» або «адміністрація» передбачають легітимність влади, слово «режим» в англійському та українському політичному дискурсі має стійку конотацію авторитаризму, незаконності та тимчасовості. Таким чином, просто обравши слово «режим» замість «уряд», політик автоматично делегітимізує опонента в очах аудиторії. Переклад дисфемізмів вимагає від перекладача ретельного добору відповідників, які б зберігали пейоративний відтінок та агресивну інтенцію автора, оскільки нейтралізація такої лексики призведе до викривлення політичної позиції мовця.

2.2. Специфіка перекладу риторико-синтаксичних засобів маніпуляції

Друга велика група маніпулятивних прийомів, яку ми аналізуємо — це риторико-синтаксичні засоби. На відміну від лексичних, їхній вплив досягається не через емоційне забарвлення окремих слів, а через саму структуру побудови висловлювання. Політик, використовуючи паралельні конструкції, антитези, риторичні питання та інші фігури, створює ілюзію логічності, безальтернативності або моральної очевидності своєї позиції.

Такі прийоми є яскравою ілюстрацією прагматичних теорій, зокрема порушення максим Г. П. Грайса. Наприклад, риторичне питання порушує максимум якості (не говори того, що вважаєш неправдивим), оскільки мовець не шукає відповіді, а стверджує щось під виглядом запитання. Найчастіше у політичному дискурсі ці прийоми використовуються для створення помилкової дихотомії.

Синтаксичний рівень політичного дискурсу є не менш важливим для реалізації маніпулятивного впливу, ніж лексичний, оскільки саме граматична будова речення визначає, як саме інформація подається адресату та як

розставляються логічні акценти. На відміну від окремих слів, які можуть мати очевидне емоційне забарвлення, синтаксичні конструкції діють більш приховано, структурують сприйняття реальності та нав'язують причинно-наслідкові зв'язки, вигідні мовцю. У проаналізованій вибірці промов чітко простежується тенденція до використання специфічних риторичних фігур, які перетворюють нейтральне повідомлення на інструмент переконання або примусу.

Однією з найпоширеніших маніпулятивних структур є риторичне запитання, яке формально виглядає як запит на інформацію, але фактично функціонує як приховане твердження. Політик, ставлячи таке запитання, не очікує відповіді від аудиторії, а сам закладає її у формулювання, змушуючи слухача погодитися з нав'язаною думкою. Це порушує базові правила комунікації, оскільки створює ілюзію діалогу, залишаючись при цьому монологом влади [55, с. 20]. Часто такі запитання використовуються для дискредитації опонентів або для драматизації ситуації, коли відповідь подається як єдино можлива та очевидна.

Не менш дієвим засобом є синтаксичний паралелізм та різноманітні форми повторів (анафора, епіфора), які створюють певний ритм промови та полегшують сприйняття складних ідей. Повторення однакових граматичних структур на початку або в кінці суміжних речень виконує сугестивну функцію, діючи на підсвідомість аудиторії подібно до гіпнозу. У нашій вибірці прикладів такі конструкції часто використовуються для створення ефекту наростання емоційної напруги або для підкреслення рішучості політичного лідера. Крім того, паралелізм дозволяє поєднати в одному ряду різноманітні поняття, створюючи ілюзію їхньої логічної рівнозначності або взаємозв'язку, якого насправді може не існувати.

Особливе місце серед маніпулятивних прийомів посідає помилкова дихотомія, яка реалізується через протиставні синтаксичні конструкції типу «або... або». Цей прийом штучно звужує поле вибору для аудиторії до двох варіантів, один з яких зображується як абсолютно позитивний, а інший — як

катастрофічний. Така поляризація світу на «чорне» і «біле» позбавляє реципієнта можливості розглянути альтернативні, компромісні рішення та змушує його приєднатися до позиції мовця зі страху перед негативним сценарієм. Як показує аналіз нашої вибірки, ця структура є фундаментом популістської риторики, де складні соціальні проблеми зводяться до простих бінарних опозицій.

На граматичному рівні потужним інструментом маніпуляції виступає пасивний стан дієслова, особливо у формі так званого пасиву без діяча. Використання таких конструкцій дозволяє політику повідомляти про негативні події або помилкові рішення, не називаючи при цьому винуватців. Фрази на кшталт «помилки були зроблені» або «рішення було прийнято» зміщують фокус уваги з суб'єкта дії на сам факт дії, розмиваючи персональну відповідальність [76, с. 85]. Це дозволяє владі уникати прямої критики та створює враження об'єктивності або неминучості певних процесів, які нібито відбуваються самі по собі.

Тісно пов'язаним із пасивом є явище номіналізації — перетворення дієслів, що позначають динамічні процеси, на іменники. Ця трансформація дозволяє представити дії (наприклад, «хтось вбиває когось») як абстрактні об'єкти або стани (наприклад, «загибель» або «ескалація»). Номіналізація «заморожує» реальність, приховує часові рамки та учасників подій, роблячи повідомлення більш офіційним, сухим та емоційно відстороненим. У проаналізованій вибірці текстів цей прийом часто використовується для опису військових конфліктів або економічних криз, щоб зменшити негативний резонанс у суспільстві.

Окремої уваги заслуговує маніпулятивне використання особових займенників, зокрема стратегічне варіювання займенника «ми». Політик може використовувати інклюзивне «ми» (я + ви), щоб створити ефект єднання з народом та розділити відповідальність за непопулярні рішення. Водночас ексклюзивне «ми» (я + моя команда) використовується для привласнення успіхів та досягнень. Протиставлення групи «Ми» групі «Вони» (опоненти,

зовнішні вороги) на синтаксичному рівні закріплює ідеологічний поділ суспільства та мобілізує прихильників проти уявної загрози [90].

Також важливу роль відіграє модальність висловлювання, яка виражається через модальні дієслова та вставні слова. Вибір між дієсловами, що виражають жорстке зобов'язання (мусимо, зобов'язані), та тими, що виражають можливість або бажаність (можемо, варто було б), дозволяє політику варіювати ступінь категоричності своїх обіцянок. У нашій вибірці часто зустрічаються випадки, коли заклики до дії формуються через модальність можливості, що створює ілюзію активності, але не накладає реальних зобов'язань на мовця.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що синтаксичні та риторичні структури не є простою оболонкою для думок, а виступають активним інструментом формування смислів. Вони дозволяють приховати агента дії, нав'язати хибний вибір, створити ілюзію логічності та єдності, а також керувати емоційним станом аудиторії. Розуміння цих механізмів є критично важливим для адекватного перекладу, оскільки відтворення лише змісту без урахування форми може призвести до втрати маніпулятивного потенціалу тексту.

Аналіз синтаксичної організації промов у нашій вибірці демонструє, що маніпулятивний вплив часто досягається за рахунок порушення нормативної структури речення, зокрема через використання парцеляції. Цей прийом полягає у навмисному розчленуванні єдиної граматичної структури на кілька коротких, інтонаційно відокремлених відрізків, що дозволяє політику імітувати спонтанність живого мовлення та акцентувати увагу на кожному окремому слові. У промовах популістського типу таке дроблення фраз створює ефект «рубаного» ритму, який діє на підсвідомість як серія ударів, що не дає аудиторії часу на критичне осмислення почутого. Замість логічно завершеної думки слухач отримує набір емоційних гасел, які легше запам'ятовуються та відтворюються. У дослідженій вибірці цей засіб найчастіше слугує для

виділення ключових ідеологем або для створення напруженої атмосфери невідкладності дій.

Ще однією потужною синтаксичною фігурою, виявленою у вибірці, є градація, яка полягає у розташуванні слів або частин речення в порядку зростання їхньої емоційної чи смислової ваги. Висхідна градація (клімакс) дозволяє політику поступово нагнітати напругу, підводячи аудиторію до емоційного піку саме в тій точці, де міститься головний маніпулятивний посил. Таке синтаксичне аранжування створює ілюзію логічного розвитку думки, хоча насправді мовець просто емоційно «розкачує» натовп. Низхідна градація (антиклімакс), навпаки, може використовуватися для знецінення аргументів опонента, коли після сильних слів йдуть слабші, що створює ефект розчарування або іронії. У контексті перекладу відтворення такого ритмічного малюнка є критично важливим, оскільки зміна порядку слів може повністю зруйнувати маніпулятивний ефект наростання.

Окремої уваги заслуговують конструкції з синтаксичною пресупозицією, де маніпулятивна інформація подається не як головне твердження, яке можна заперечити, а як щось відоме і само собою зрозуміле, сховане у підрядному реченні. Коли політик використовує складнопідрядні речення типу «Коли ми подолаємо цю злочинну кризу...», він імпліцитно нав'язує думку про те, що криза є саме злочинною, змушуючи аудиторію прийняти цю оцінку як факт, не піддаючи їй сумніву. У нашій вибірці такі конструкції часто використовуються для легітимізації сумнівних політичних рішень, оскільки увага реципієнта фокусується на головній частині речення, тоді як маніпулятивний зміст «протягується» через другорядні члени. Це дозволяє уникати прямої відповідальності за неправдиві твердження, адже формально вони не були висловлені як основна теза.

Важливу роль у маніпулятивному синтаксисі відіграють умовні конструкції (If-clauses), які дозволяють конструювати гіпотетичні світи страху або надії. Політик малює картину жахливого майбутнього, яке нібито настане, якщо не підтримати його курс, використовуючи формули «якщо ми не зробимо

Х, то станеться Y». Така синтаксична модель експлуатує базовий людський страх перед невизначеністю та втратою, перетворюючи політичний вибір на питання виживання [93, с. 45]. У вибірці простежується тенденція до гіперболізації наслідків у головній частині таких речень, що перетворює їх на інструмент шантажу виборця. Переклад таких структур вимагає точного відтворення модальності, щоб зберегти баланс між попередженням і погрозою.

Також варто відзначити маніпулятивний потенціал протиставних конструкцій із сполучником «але» (*adversative conjunctions*), які використовуються для нівелювання попередньої позитивної інформації або виправдання негативу. Схема «Так, ми поважаємо демократію, але...» фактично перекреслює першу частину висловлювання, готуючи ґрунт для обмеження свобод. У політичному дискурсі те, що йде після «але», завжди є прагматично важливішим за те, що було до нього. У проаналізованій вибірці цей прийом часто слугує для створення видимості об'єктивності та зваженості, приховуючи авторитарні інтенції. Це дозволяє політику формально погодитися з загальноприйнятими цінностями, водночас просуваючи протилежні дії.

Нарешті, значний вплив мають вставні конструкції та слова, що виражають категорію евіденційності (очевидно, безперечно, як відомо). Використання таких слів у промовах слугує для штучного підвищення достовірності інформації, яка насправді може бути спірною або неперевіреною. Політик апелює до «спільного знання», якого насправді може не існувати, тим самим ізолюючи незгодних і створюючи тиск соціального доказу. У нашій вибірці це часто поєднується з узагальнюючими займенниками («всі знають», «ні для кого не секрет»), що блокує можливість критичної дискусії. Синтаксична позиція цих вставних слів (зазвичай на початку речення) задає тон усьому висловлюванню, програмуючи інтерпретацію слухача ще до того, як він почує сам факт.

Процес перекладу маніпулятивних засобів політичного дискурсу пов'язаний з низкою специфічних труднощів, які виходять за межі суто лінгвістичних проблем пошуку еквівалентів. Головна складність полягає в

необхідності відтворення не лише денотативного значення слова (про що йдеться), але й його прагматичного потенціалу (який ефект воно має справити). Перекладач постійно перебуває в ситуації подвійного виклику: з одного боку, він повинен зберегти точність змісту, а з іншого — передати приховану інтенцію автора, навіть якщо ця інтенція полягає у викривленні дійсності.

Однією з найсуттєвіших проблем є культурна та конотативна асиметрія мов. Слова, що є «навантаженими» або евфемістичними в одній лінгвокультурі, можуть бути абсолютно нейтральними в іншій. Наприклад, термін *liberal* в американському консервативному дискурсі часто функціонує як дисфемізм і ярлик з різко негативною конотацією, тоді як в українській мові слово «ліберал» сприймається переважно нейтрально або позитивно. У таких випадках дослівний переклад призводить до втрати маніпулятивного заряду, і перекладач змушений шукати контекстуальні заміники або вдаватися до компенсації, що підвищує ризик суб'єктивної інтерпретації.

Значні труднощі викликає також структурна розбіжність між англійською та українською мовами, особливо при перекладі граматичних засобів маніпуляції. Англійська мова має розвинену систему пасивних конструкцій та безособових форм, які ідеально підходять для стратегії ухилення від відповідальності. Український синтаксис тяжіє до активних конструкцій, тому спроба перекладача зробити текст більш «природним» і читабельним може призвести до мимовільної демаскування маніпулятора — появи у реченні суб'єкта дії, якого автор оригіналу намагався приховати [20, с. 140].

Ще однією проблемою є так звана «пастка експлікації». Професійною нормою перекладача є прагнення до ясності та зрозумілості тексту. Однак політичні евфемізми часто будуються на навмисній нечіткості та розмитості (*constructive ambiguity*). Коли перекладач стикається з терміном на кшталт *kinetic action* або *collateral damage*, він може підсвідомо прагнути пояснити читачеві суть явища, переклавши це як «військова атака» або «жертви серед цивільних». Таке рішення, хоч і є правдивим по суті, руйнує стратегію

дисимуляції автора промови, перетворюючи маніпулятивний текст на викривальний [55, с. 22]. Збереження балансу між зрозумілістю для читача та «туманністю» оригіналу вимагає від перекладача високої фахової майстерності.

Нарешті, серйозним викликом є відтворення інтертекстуальності та культурних кодів. Багато маніпулятивних ярликів та метафор базуються на прецедентних текстах американської історії чи культури. Оскільки українська аудиторія часто не володіє відповідними фоновими знаннями, прямий переклад таких одиниць робить їх «порожніми» знаками, позбавленими емоційної сили [92, с. 20]. Введення ж коментарів чи пояснень у текст промови (глос) є небажаним, оскільки це порушує ритм і риторичну цілісність політичного виступу, перетворюючи його на аналітичну статтю.

2.3. Іронія та сарказм як виклик для перекладача політичного дискурсу

Іронія та сарказм є одними з найбільш складних і багат шарових риторичних засобів, що активно використовуються у політичному дискурсі для створення прихованого смислу, вираження непрямой критики, формування іміджу та маніпулювання громадською думкою. Для перекладача така комунікативна стратегія становить значний виклик, оскільки потребує не лише мовної, а й культурної, прагматичної та когнітивної компетентності. Як зазначає А. Партінгтон, іронія в політиці виконує унікальну функцію: вона дозволяє атакувати опонента, формально залишаючись у межах ввічливості, що робить її ідеальним інструментом для «збереження обличчя» при агресивній риториці [76].

Згідно з теорією релевантності Д. Спербера та Д. Вілсон, іронія базується на механізмі «луни» (*echoic mention*). Мовець не просто каже протилежне тому, що думає, а ніби «цитуює» (відлунює) думку опонента або загальноприйняте твердження, щоб висловити своє критичне ставлення до нього [85, с. 285]. У політичних промовах це проявляється, коли політик

повторює гасла свого супротивника з інтонацією глузування. Для перекладача критично важливо розпізнати цю «чужу мову» в тексті. Якщо перекласти таку фразу буквально, без маркування іронічної модальності, читач може сприйняти її як щире твердження автора, що призведе до повної комунікативної невдачі.

Сарказм, який часто визначають як «агресивну іронію», має ще вищий ступінь емоційної забарвленості й спрямованості на висміювання або приниження об'єкта. У контексті «політики страху», яку описує Р. Водак, сарказм часто використовується для маргіналізації опонентів, перетворення їх на об'єкт насмішок, що є формою символічного виключення з політичної спільноти [93]. У перекладі це створює додаткову складність: необхідно передати не лише смисл, а й тональність, силу інтенції, рівень агресивності або глузування. У деяких випадках пряме відтворення саркастичного вислову може бути неприйнятним у культурі цільової мови або може зумовити небажане загострення міжгрупових протистоянь.

Політичний дискурс активно використовує іронію та сарказм як інструменти прихованої маніпуляції, адже вони дозволяють політикові висловлювати критику опосередковано, зберігаючи формальну нейтральність вислову. Такі висловлення часто містять пресупозиції, імплікатури та оцінні фрейми, які потрібно ідентифікувати перед перекладом. Теорія імплікатур Г. П. Грайса пояснює, що іронічні висловлення порушують максимум якості (говорити правду), але роблять це так, щоб адресат міг розпізнати справжній намір [58, с. 45]. Завдання перекладача — відтворити цей комунікативний "збій" так, щоб цільовий читач міг правильно інтерпретувати не прямий, а прихований смисл.

Ще один аспект складності пов'язаний з інтертекстуальністю політичних висловів. Іронічні або саркастичні репліки часто апелюють до культурних символів, історичних подій, попередніх політичних заяв або публічних скандалів. Перекладач має відновити ці зв'язки або адаптувати їх відповідно до знань цільової аудиторії. Як стверджують Б. Хатім та І. Мейсон, переклад іронії часто вимагає експлікації (пояснення) прихованого змісту,

однак надмірне пояснення може «вбити» іронічний ефект, перетворивши дотеп на нудну констатацію [14].

Проблеми також виникають на рівні мовної гри, де політики використовують каламбури, алюзії, політичні меми або трансформації сталих виразів. У таких випадках переклад потребує творчих рішень, оскільки повне збереження форми часто неможливе. Перекладач повинен застосовувати стратегію компенсації, створюючи аналогічний іронічний ефект засобами цільової мови, навіть якщо це вимагає зміни лексичного наповнення.

Таким чином, іронія та сарказм у політичному дискурсі створюють багаторівневий виклик для перекладача. Він повинен розпізнати прихований смисл та комунікативний намір автора; ідентифікувати культурні й політичні передумови вислову (на що саме натякає політик?); відтворити емоційно-прагматичний ефект та адекватність тональності; уникнути спотворення іміджевих або маніпулятивних стратегій політика.

У цьому контексті переклад таких висловів відходить від буквального відтворення й наближається до інтерпретативного перекладу, де пріоритетним є ефект на аудиторію, а не формальна відповідність. Саме тому робота з іронією та сарказмом вимагає від перекладача високого рівня професійної інтуїції та міжкультурної чутливості.

2.4. Відтворення граматичних засобів маніпуляції: стратегії деагентизації та номіналізації

Граматичні засоби відіграють ключову роль у формуванні маніпулятивного потенціалу політичного дискурсу, адже саме через граматику мовці структурують події, розмежовують ролі учасників, приховують або висвітлюють відповідальність і створюють бажаний інтерпретаційний фрейм. Як зазначають дослідники, граматика — це не лише система формальних правил, а «ресурс для конструювання значення» [56, с. 112]. У політичних текстах цей ресурс використовується стратегічно для створення потрібного

ефекту впливу на аудиторію. Особливе місце серед таких засобів посідають деагентизація та номіналізація, які становлять один із найпотужніших механізмів прихованої маніпуляції [54, с. 120].

Деагентизація являє собою граматичну стратегію, за допомогою якої мовець знімає або маскує роль агента (винуватця, ініціатора дії), зміщуючи акцент із суб'єкта на дію чи її результат. У політичному дискурсі вона використовується для уникнення прямої відповідальності, створення ілюзії об'єктивності, легітимації непопулярних рішень, формування «безособового агента» або розмитого колективного суб'єкта, а також для маніпулятивного зменшення негативного іміджу політичного діяча чи інституції. У дослідженнях Н. Ферклафа цей процес визначається як «граматичне приховування соціальних акторів» [56, с. 124].

Ця стратегія найчастіше реалізується через пасивні конструкції, які дозволяють уникнути фокусування на виконавці дії та підсилюють ефект «неконтрольованості», ніби події сталися самі по собі. Класичними прикладами є фрази «Mistakes were made» («Помилки були зроблені»), «The decision was taken» («Рішення було прийнято») або «Funds were redistributed» («Кошти було перерозподілено»). Як зазначає А. Партінгтон, такі конструкції є інструментом стратегії ухилення [76, с. 85]. Також активно застосовуються безособові конструкції, характерні як для української, так і для англійської політичної мови («Було вирішено», «Очікується зростання», «Ведуться переговори»), де суб'єкт дії залишається за межами висловлювання, що ускладнює ідентифікацію відповідального.

Окрім того, деагентизація досягається через евфемістичні заміни суб'єкта. Наприклад, замість прямого «government failed» («уряд провалився») вживається абстрактне «the system failed» («система дала збій»), а замість «our poor planning caused failure» («наше погане планування спричинило провал») — «Unforeseen circumstances disrupted the plan» («Непередбачувані обставини зірвали план»). Такі конструкції створюють ілюзію природності або некерованості подій. Для перекладача важливо зберегти цю функцію

деагентизації, але при цьому передати прагматичну інтенцію без зміни змісту, оскільки неправильно підібрана конструкція може створити враження прямої звинувачувальної тональності або, навпаки, надмірно послабити відповідальність суб'єкта [20, с. 145].

Іншим важливим інструментом є номіналізація — процес перетворення дієслівних конструкцій на іменникові (наприклад, *to decide* — *decision*, *to fail* — *failure*). У критичному дискурс-аналізі номіналізація описується як механізм приховування агентів, реіфікації процесів (перетворення їх на «речі»), зміни акцентів у висловлюванні та оформлення події як незворотного факту або абстрактної сутності, а не відповідального вчинку [55, с. 30]. У політичному дискурсі цей засіб створює відчуття формальності, офіційності, інституційної ваги та «необхідності» рішень.

Маніпулятивні функції номіналізації є різноманітними. По-перше, це приховування виконавця, наприклад: «*The implementation of reforms continues*» (не зазначено, хто саме реалізує реформи). По-друге, це об'єктивація дії, коли вона постає як абстрактний процес без суб'єкта: «*Economic decline requires intervention*» (не вказано, хто повинен втрутитися). По-третє, це створення ефекту неминучості: фраза «*The reduction of social benefits is necessary*» за допомогою номіналізації знімає персональну відповідальність і надає рішення статус «об'єктивної необхідності». По-четверте, це пом'якшення негативних подій, коли «*There was a miscalculation*» вживається замість «*Officials miscalculated*».

При перекладі номіналізацій фахівець мусить визначити, чи є вона маніпулятивною, чи лише стилістичною особливістю, зберегти баланс між природністю мовлення та прагматичною точністю, уникнути штучної «надноміналізації» та передати ступінь абстрактності агента. У деяких випадках доцільним є «зворотній переклад» номіналізації у вербальну форму для ясності, але лише тоді, коли це не руйнує маніпулятивного наміру [33, с. 62].

Варто зазначити, що деагентизація та номіналізація часто працюють у тандемі, створюючи багаторівневу маніпулятивну структуру. Наприклад, фраза «A reassessment of the policy was conducted» містить одночасно номіналізацію (reassessment), пасивну конструкцію (was conducted) та деагентизацію (прихований агент), що дозволяє політичному мовцю повністю розмити межі відповідальності. У цьому контексті перекладач політичного дискурсу виконує роль аналітика та медіатора [81, с. 12]. Він повинен розпізнати приховані маніпулятивні стратегії на граматичному рівні, визначити їхню значущість для інтерпретації та відтворити їх таким чином, щоб цільова аудиторія зберегла можливість правильно зчитати прагматичний ефект. Слід уникати помилок, які можуть змінити ступінь відповідальності дійових осіб, адже навіть невелика граматична зміна може радикально вплинути на висновки реципієнта про наміри мовця [58, с. 45]. Отже, деагентизація та номіналізація є ключовими граматичними механізмами маніпуляції, коректне відтворення яких вимагає поєднання лінгвістичної та когнітивної компетентності.

2.5. Переклад політичних слоганів як конденсованих маніпулятивних текстів

Політичні слогани є одним із найефективніших інструментів впливу на масову аудиторію, оскільки вони поєднують у собі лаконічність, емоційність, оцінність та високу ступінь маніпулятивного потенціалу. У науковій літературі слогани розглядаються як конденсовані тексти, у яких складні ідеологічні наративи подаються в максимально стислій формі [53; 66]. Саме тому їх переклад становить одну з найбільш складних і відповідальних задач політичного перекладача. На відміну від розгорнутих політичних промов, слоган не залишає місця для довгих пояснень і логічних зв'язок — його сила полягає в імпліцитності, символічності та риторичній ущільненості. Він має викликати емоцію моментально, закарбовуватися у пам'яті та формувати певний когнітивний фрейм. Як зазначає Дж. Лакофф, короткі фрази здатні

активувати глибинні концептуальні структури, на основі яких виборець інтерпретує політичну реальність [66]. Відтак, переклад слогану — це не лише передача змісту, але й відтворення його когнітивного, культурного та емоційного ефекту.

Слоган виконує одразу кілька маніпулятивних функцій, серед яких ключовою є фреймування політичної картини світу. Він визначає категорії сприйняття: що є «проблемою», хто «винен» і яке «рішення» пропонується. Крім того, слогани формують позитивну або негативну ідентичність, створюючи опозицію «ми — вони», «правильні — неправильні», «зміни — стагнація». Навіть нейтральна на перший погляд фраза може містити емоційний імпульс, який впливає на виборця позасвідомо, здійснюючи емоційний тиск. Ще однією функцією є легітимація ідеології, оскільки слоган створює враження очевидності: якщо фраза стала популярною, вона сприймається як правда. Усе це робить переклад слоганів особливо відповідальним, адже неправильний вибір слова або інтонації здатен зруйнувати маніпулятивний ефект.

Більшість політичних слоганів базуються на метафорах (наприклад, Build Back Better), антитезах (For the Many, Not the Few), римаційності або ритмічності (Yes We Can), еліпсисах (Make America Great Again) та емоційно маркованій лексиці (Hope, Change, Freedom). Ці структурні властивості породжують проблему перекладу: неможливо просто передати слова — необхідно відтворити ритм, образ, фрейм, емоційну силу та політичний підтекст.

Як

зазначає

П. Ньюмарк, переклад коротких риторичних текстів вимагає не буквальної передачі, а «функціональної еквівалентності», тобто збереження впливу, а не форми [73].

Основні труднощі перекладу політичних слоганів пов'язані передусім із втратою культурних конотацій. Багато слоганів апелюють до національних символів, історичних подій або внутрішньополітичних концептів, невідомих іншій аудиторії. Наприклад, гасло Take Back Control (Brexit) містить відсилку до теми колоніальної пам'яті та «втраченої автономії». Крім того, енергія

слогану часто визначається його звучанням, тому переклад може втратити ритм і, відповідно, частину переконливості. Метафоричний фрейм також може не мати прямого відповідника або активувати інший фрейм у цільовій культурі. Додатковим викликом є амфіболія та навмисна невизначеність, оскільки політичні слогани часто спеціально створюються так, щоб кожен міг інтерпретувати їх по-своєму. Перекладач має уникнути «надінтерпретації», не уточнюючи те, що у джерелі залишено розмитим.

У теорії перекладу виділяють кілька стратегій, які можуть бути застосовані до політичних слоганів. Першою є динамічна еквівалентність за Ю. Найдю, де збереження емоційного впливу важливіше, ніж буквральність (наприклад, *Forward!* може бути передано як «Вперед до змін!», якщо цього вимагає контекст) [74]. Другою стратегією є когнітивно-метафоричне переосмислення, коли перекладач відтворює той самий метафоричний фрейм, але іншими мовними засобами (наприклад, *Drain the Swamp* перетворюється на «Очистимо владу від корупції») [66]. Також застосовуються адаптація або транспозиція — переклад із частковою зміною структури при збереженні політичного меседжу (*For a Stronger Economy* — «Сильна економіка — сильна країна»), та креативна реконструкція — створення нового слогану, який виконує ту саму маніпулятивну функцію, навіть якщо формально не збігається з оригіналом.

У цьому контексті перекладач має бути не лише мовником, але й аналітиком політичного дискурсу. Він повинен ідентифікувати цільову аудиторію, зрозуміти, який фрейм запускає слоган, оцінити, які емоції він повинен викликати, визначити рівень навмисної двозначності, а також зберегти ритм, образ, політичну тональність і уникнути зміщення політичної конотації. Як зазначає У. Еко, переклад коротких маніпулятивних текстів — це «інтерпретація ефекту, а не форми», і у випадку зі слоганами це правило є особливо актуальним.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що політичні слогани — це концентровані маніпулятивні структури, які використовують мовні, когнітивні

та риторичні механізми для формування суспільної думки. Їх переклад потребує не буквального відтворення, а точного передання ідеологічного, емоційного та маніпулятивного ефекту, оскільки навіть невелика зміна слова може радикально змінити інтерпретацію політичного повідомлення. Таким чином, переклад політичних слоганів є висококваліфікованим завданням, що вимагає глибокої компетентності в галузі когнітивної лінгвістики, дискурс-аналізу та політичної комунікації.

Висновки до Розділу 2

Аналіз маніпулятивних засобів політичного дискурсу та специфіки їх перекладу засвідчив, що мовні й риторичні стратегії впливу становлять складну багаторівневу систему, у якій лексичні, синтаксичні, прагматичні та стилістичні компоненти взаємодіють для формування цілеспрямованого ефекту на аудиторію. Встановлено, що лексичні інструменти маніпуляції - насамперед навантажена лексика, слова-ярлики, евфемізми та дисфемізми - базуються на конотативному потенціалі мовних одиниць і слугують засобом переорієнтації емоційної реакції реципієнта до раціональної інтерпретації повідомлення. Їх переклад ускладнюється асиметрією культурних кодів і відмінностями у прагматичних характеристиках слів, що потребує застосування прийомів компенсації, адаптації або пошуку функціональних відповідників.

Риторико-синтаксичні засоби маніпуляції, такі як риторичні запитання, паралелізм, повтори, помилкова дихотомія чи стратегічне використання модальності, виявилися не менш значущими для формування інтерпретаційних рамок політичного повідомлення. Саме синтаксис забезпечує приховане структурування смислів, дозволяє нав'язувати причинно-наслідкові зв'язки або створювати ілюзію логічності. Визначено, що для перекладача складність полягає у необхідності зберегти риторичний ритм, прагматичний ефект та ступінь імпліцитності, оскільки навіть формальні трансформації можуть нейтралізувати маніпулятивний вплив.

Виявлено, окрему групу становлять граматичні механізми деагентизації та номіналізації, які використовуються для приховування відповідальності, створення ефекту «безособових» подій або легітимації певних рішень. «Природний» переклад інколи здатен ненавмисно демаскувати політичну інтенцію, змінюючи розподіл ролей між учасниками ситуації. Тому перекладач має зважати не лише на формальні відповідники, а й на прагматичні наслідки кожної трансформації.

Доведено, що іронія та сарказм, як складні прагматичні явища, посідають окреме місце серед маніпулятивних стратегій, оскільки дозволяють політикові здійснювати непряму критику, зберігаючи видимість нейтральності. Відтворення таких засобів переконання вимагає від перекладача глибокої інтерпретації контекстних передумов, розпізнання імплікатур, культурних асоціацій та інтертекстуальних зв'язків. При буквальному перекладі іронія може бути десемантизована, що призводить до повної втрати комунікативного ефекту.

Аналіз перекладу політичних слоганів показав, що вони є найбільш концентрованими маніпулятивними текстами, у яких згорнуті ідеологічні смисли, емоційний вплив та символічні структури. Оскільки слоган функціонує як когнітивний фрейм, його переклад вимагає не буквальної точності, а збереження ритму, метафоричної структури, імпліцитності та політичного підтексту. Будь-яка семантична чи стилістична зміна може трансформувати політичний сенс.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що переклад маніпулятивних засобів політичного дискурсу виходить за межі традиційних лінгвістичних завдань і передбачає комплексний аналіз прагматики, дискурсивних стратегій та культурних контекстів. Ключовим завданням перекладача є збереження не лише змісту, а й маніпулятивного потенціалу висловлювання, що вимагає високої професійної компетентності, міжкультурної чутливості та здатності до аналітичної реконструкції комунікативного наміру.

Третій розділ роботи присвячено безпосередньому практичному дослідженню специфіки відтворення маніпулятивних засобів у сучасному англо-українському перекладі. На основі розробленої методології буде здійснено комплексний аналіз промов провідних американських політиків (Дж. Байдена та Д. Трампа), виявлено закономірності застосування перекладацьких трансформацій та оцінено ступінь прагматичної адекватності українських перекладів в умовах сучасних геополітичних викликів.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТРАТЕГІЙ ВІДТВОРЕННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ МАНІПУЛЯЦІЇ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

3.1. Методологія та емпірична база дослідження політичного дискурсу

Практичний аналіз ґрунтується на теоретико-методологічній базі, закладеній у попередніх розділах. Матеріалом для аналізу слугує паралельний англо-український вибірка промов Д. Трампа та Дж. Байдена (2019–2025 рр.) та їхніх перекладів у провідних українських ЗМІ. Аналіз кожної одиниці проводиться за чотириетапним алгоритмом, розробленим у підрозділі 2.2: (1) ідентифікація прийому в оригіналі, (2) аналіз його маніпулятивного ефекту, (3) ідентифікація перекладацької трансформації, (4) аналіз прагматичної адекватності та класифікація стратегії.

Формування репрезентативної, валідної та надійної вибірки дослідження є фундаментальною умовою для досягнення поставленої мети та розв'язання завдань кваліфікаційної роботи. З огляду на специфіку теми, що лежить на перетині політичної лінгвістики та перекладознавства, було сформовано паралельну англо-українську вибірку текстів, що складається з вибірки оригіналів та вибірки перекладів. Процес відбору матеріалу ґрунтувався на низці чітких критеріїв, що забезпечують його наукову придатність.

Вибірка оригінальних текстів є емпіричною базою для ідентифікації маніпулятивних засобів. Його формування ґрунтувалося на трьох ключових, взаємопов'язаних критеріях: актуальності, впливовості та жанрової репрезентативності.

Критерій актуальності. Часові межі вибірки було визначено як 2019–2025 рр. Цей період обрано не випадково, оскільки він характеризується безпрецедентною інтенсифікацією міжнародної політичної комунікації та, як

наслідок, активізацією маніпулятивних технологій. Ця епоха, яку часто називають «пост-правдивою», позначена глобальними кризами, що стали потужними каталізаторами для маніпулятивної риторики. Зокрема, пандемія COVID-19 та, особливо, повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році перетворили публічний політичний дискурс на поле інформаційної війни. Заяви лідерів провідних країн світу в цей період мали не лише декларативний, але й перформативний характер, безпосередньо впливаючи на перебіг подій, мобілізацію суспільств та надання міжнародної допомоги. Аналіз текстів саме цього «кризового» періоду дозволяє дослідити маніпулятивні механізми у стані їхньої максимальної активізації.

Критерій впливовості. Цей критерій визначив вибір джерела дискурсу — американський політичний дискурс. Обґрунтування цього вибору є двоаспектним. По-перше, США є ключовим глобальним політичним та військовим актором, чия позиція та риторика мають прямий і вирішальний вплив на Україну та міжнародну політику загалом. По-друге, англійська мова функціонує як беззаперечна *lingua franca* сучасної світової політики та дипломатії. Відповідно, дискурс, що генерується американськими політичними елітами, має максимальний глобальний вплив та є основним джерелом, з якого українська аудиторія отримує інформацію про позицію Заходу.

У межах американського дискурсу було обрано виступи двох ключових політичних фігур: 45-го Президента Дональда Трампа та 46-го Президента Джо Байдена. Цей вибір є принциповим для нашого дослідження, оскільки дозволяє провести контрастивний аналіз двох діаметрально протилежних, але однаково маніпулятивних риторичних стилів:

1. Дискурс Дональда Трампа є яскравим зразком агонального (конфронтаційного) популізму. Його риторика, що ґрунтується на теоретичних засадах «політики страху», описаної Р. Водак [93], є відкрито емоційною, агресивною та антиелітарною. Вона спирається на чітку бінарну опозицію «ми» (патріоти, пригноблений народ) проти «вони» (еліти, «глибинна держава», глобалісти, фейкові медіа), що є класичною реалізацією ідеологічного квадрата

Т. А. ван Дейка [89]. Його маніпуляції є переважно лексичними (використання стилістично зниженої лексики, «слів-ярликів» на кшталт Witch Hunt, Fake News, Crooked Joe) та риторичними (надмірне спрощення, апеляція до емоцій замість фактів, теорії змови).

2. Дискурс Джо Байдена, навпаки, репрезентує традиційний інституційний (консенсусний) стиль. Його риторика спрямована на об'єднання, а не на розкол. Однак це не означає відсутності маніпуляції. Його маніпуляції є значно більш прихованими, «холодними» та витонченими. Вони спираються не на конфронтацію, а на конструювання консенсусу та апеляцію до спільних цінностей (демократія, свобода, міжнародний порядок, альянси). Маніпулятивний ефект у його промовах досягається переважно на прагматичному рівні: через приховані імплікатури, порушення максим Г. П. Грайса (зокрема, максими кількості — надання лише вигідної частини інформації), використання стратегічних евфемізмів (напр., легітимізація військової допомоги через риторичку «захисту демократії», а не геополітичних інтересів) та маніпулятивне використання інклюзивного займенника «ми» (we), що подає позицію адміністрації США як позицію всього «вільного світу».

Аналіз цих двох контрастних стилів дозволяє охопити максимально широкий спектр маніпулятивних технік — від явних лексичних до глибоко прихованих прагматичних, що робить вибірку значно більш репрезентативною.

Критерій жанрової репрезентативності. Для забезпечення повноти аналізу було відібрано тексти, що належать до різних жанрів політичного дискурсу, оскільки вибір маніпулятивних засобів наряду залежить від аудиторії та мети виступу:

– Виступи на міжнародних майданчиках (напр., промови на Генеральній Асамблеї ООН). Ці тексти характеризуються високим ступенем формальності, зверненістю до глобальної аудиторії (інших політичних лідерів) та використанням кодифікованої дипломатичної мови. Маніпуляції тут є максимально прихованими, часто завуальованими у пресупозиції та евфемістичні конструкції.

– Програмні політичні промови (напр., звернення до нації, програмні промови щодо міжнародної політики, як-от Варшавська промова Дж. Байдена 2023 р.). Вони спрямовані на легітимізацію певних політичних кроків (напр., виділення допомоги Україні), мобілізацію підтримки та конструювання образу ворога. Рівень маніпулятивності тут значно вищий, ніж в ООН.

– Виступи на передвиборчих мітингах (переважно Д. Трампа). Це жанр низького регістру, що характеризується низьким ступенем формальності, інтерактивністю (постійний зв'язок з натовпом) та максимальною концентрацією емоційно-маніпулятивних прийомів. Вони спрямовані виключно на внутрішню, лояльну аудиторію, тому політик може використовувати найагресивніші та найпростіші прийоми.

Аналіз різних жанрів дозволить нам дослідити, як один і той самий спікер (напр., Д. Трамп) змінює маніпулятивні стратегії залежно від аудиторії.

Для забезпечення абсолютної достовірності та валідності дослідження, вибірка оригінальних текстів формувалася виключно з офіційних, верифікованих джерел. Це унеможливорює помилки розшифровки чи спотворення тексту, які могли б виникнути при аналізі газетних цитат. До джерел увійшли офіційні стенограми (транскрипти) промов, опубліковані на офіційному сайті Білого Дому, в архіві Білого Дому, на офіційному веб-порталі Організації Об'єднаних Націй, а також на авторитетних сервісах транскрибування, як-от Rev.com.

Формування вибірки перекладів є складнішим методологічним завданням. В Україні, на відміну від деяких інших країн, не існує інституту «офіційного» перекладу (на кшталт канадського Hansard) для всіх промов іноземних лідерів. Відсутність єдиного джерела перекладу робить неможливим аналіз «канонічного» тексту.

Тому було прийнято методологічне рішення, що суттєво підвищує практичну значущість дослідження: аналізувати тексти перекладів, опубліковані у провідних українських медіа. Ми аналізуємо не академічний (навчальний) чи гіпотетичний переклад, а реальний перекладацький продукт.

Це тексти, які пройшли редакційну підготовку (редагування, коректуру, можливо, ідеологічну адаптацію) і були безпосередньо спожиті українською аудиторією в умовах реального інформаційного потоку. Це дозволяє нам дослідити перекладацькі стратегії, що застосовуються на практиці у справжніх ринкових, ідеологічних та часових (дедлайни новин) умовах, а не у «стерильному» середовищі навчального класу.

Для забезпечення валідності та системності аналізу, вибірки перекладів формувалася не хаотично, а переважно на базі одного джерела — української служби «Радіо Свобода». Цей вибір обґрунтований низкою факторів:

1. Системність та повнота: «Радіо Свобода» системно, оперативно та з високою деталізацією висвітлює та перекладає (повністю або ключові, найбільш значущі фрагменти) практично всі важливі промови американських політиків. Це дозволяє створити надійну паралельну вибірку до наших оригіналів.

2. Професійні стандарти: видання дотримується високих міжнародних журналістських стандартів (зокрема, стандартів редакційної політики), що дає змогу розраховувати на професійний, а не аматорський переклад, виконаний кваліфікованими перекладачами та редакторами. Це мінімізує ризик аналізувати «випадкові» помилки, дозволяючи зосередитись на свідомих стратегіях.

3. Ідеологічний контекст: як медіа, що просуває прозахідні, демократичні цінності, «Радіо Свобода» становить окремий науковий інтерес, що узгоджується з тезами К. Шеффнер про ідеологічну роль перекладача [81]. Аналіз їхніх перекладів дозволяє дослідити, як ця чітка редакційна політика (свідомо чи несвідомо) впливає на перекладацькі рішення. Наприклад: чи нейтралізується маніпулятивна риторика Д. Трампа, що часто йде врозріз з цими цінностями? Чи, навпаки, посилюється риторика Дж. Байдена, що їм відповідає? Цей внутрішній конфлікт між об'єктивністю та ідеологією робить матеріал надзвичайно цінним для аналізу.

Для повноти аналізу та уникнення викривлення результатів через політику одного видання, до вибірки також методом порівняння залучалися переклади тих самих промов, опубліковані іншими провідними українськими суспільно-політичними виданнями, зокрема «Українська правда» та «Суспільне Мовлення». Це дозволяє зіставити перекладацькі стратегії різних редакцій при роботі з одним і тим самим маніпулятивним прийомом та виявити, чи існує в українському медіа-просторі «консенсусний переклад» (a consensus translation) для певних політичних термінів та маніпуляцій.

Вибірка матеріалу (оригінали та переклади) налічує значний обсяг текстів. Для практичного аналізу у Розділі 3 було застосовано двоступеневий метод вибірки, що поєднує кількісний та якісний підходи:

Суцільна вибірка: на першому етапі було проведено повний аналіз відібраних текстів оригіналів з метою ідентифікації та каталогізації всіх випадків вживання маніпулятивних прийомів, що належать до визначених нами категорій (лексичних та риторико-синтаксичних).

Цілеспрямована вибірка: на другому етапі з масиву зібраних прикладів було відібрано найбільш репрезентативні та показові випадки для детального, глибокого аналізу у Розділі 3. Перевага надавалася прикладам, які:

- Найяскравіше ілюструють конкретний тип маніпуляції (напр., канонічне вживання witch hunt).
- Становлять найбільшу перекладацьку складність, особливо ті, що базуються на культурно-специфічних концептах (як-от globalists vs patriots), оскільки саме вони, за тезами О. С. Воробйової та О. В. Іванової [8], ризикують втратити емоційну силу при перекладі.
- Мають різні варіанти перекладу у різних українських ЗМІ, що дозволяє провести компаративний аналіз стратегій.
- Ілюструють приховані, прагматичні маніпуляції (порушення максим Грайса), оскільки вони є найскладнішими для ідентифікації та перекладу.

Такий підхід до формування матеріалу забезпечує ґрунтовність, актуальність та об'єктивність емпіричної бази дослідження.

Методика даного дослідження має комплексний характер і базується на теоретичних засадах, викладених у Розділі 1. Вона поєднує інструментарій критичного дискурс-аналізу, прагматики, описової лінгвістики та порівняльного перекладознавства. З огляду на специфіку об'єкта та предмета дослідження, аналіз практичного матеріалу проводитиметься у чотири послідовні етапи, що дозволить забезпечити системність та об'єктивність результатів.

Етап 1. Ідентифікація та лінгвістичний опис маніпулятивного засобу в оригіналі (Етап дескрипції).

На цьому етапі проводиться суцільна вибірка з оригінальних англomовних текстів. Метою є виявлення одиниць аналізу — мовних засобів, що мають маніпулятивний потенціал. Цей потенціал визначається на основі теоретичних моделей, розглянутих у Розділі 1. Ми ідентифікуємо прийом, якщо він: а) відповідає стратегіям «ідеологічного квадрата» Т. А. ван Дейка (напр., негативна презентація «Інших»); б) є прихованим порушенням комунікативних максим Г. П. Грайса (якості, кількості, способу чи релевантності); в) апелює до емоцій, а не до раціональних аргументів, як зазначає М. М. Прихода [32].

Кожна виявлена одиниця піддається первинному описовому аналізу: визначається її тип (лексичний/риторичний) та описується її формальна структура. У роботі ми виділяємо дві великі групи прийомів для аналізу у Розділі 3:

1. Лексичні засоби маніпуляції: «навантажена лексика», слова-ярлики, евфемізми, дисфемізми, ідеологічно маркована лексика.

2. Риторико-синтаксичні засоби маніпуляції: риторичні протиставлення (антитези), риторичні питання, паралельні конструкції, використання помилкової дихотомії, маніпулятивне використання займенників (ми vs. вони).

Етап 2. Контекстуально-прагматичний аналіз маніпулятивного ефекту оригіналу (Етап інтерпретації).

Цей етап є ключовим, оскільки він дозволяє довести, що виявлена одиниця є не просто експресивним засобом, а саме інструментом маніпуляції.

Для цього ми застосовуємо метод контекстуально-інтерпретаційного аналізу та інструментарій Критичного дискурс-аналізу. Ми ставимо питання: «Що насправді робить політик, коли використовує цей прийом?». Аналіз проводиться з урахуванням трьох контекстів:

- Лінгвістичний контекст: оточення слова чи фрази у реченні та абзаці.
- Ситуативний контекст: жанр промови, місце (напр., ООН чи передвиборчий мітинг), безпосередня реакція аудиторії.
- Соціокультурний та історичний контекст: що відбувалося у світі та країні на момент виголошення промови (напр., пандемія, війна, вибори). Це узгоджується з «дискурсивно-історичним підходом» Р. Водак, яка наголошує на нерозривному зв'язку дискурсу та історії [95].

На цьому етапі ми формулюємо, в чому полягає маніпулятивна інтенція та перлокутивний ефект оригіналу, тобто який вплив він має справити на цільову (англомовну) аудиторію.

Етап 3. Компаративний аналіз та ідентифікація перекладацьких трансформацій (Етап зіставлення).

На третьому етапі ми звертаємося до вибірки українських перекладів. Для кожної виявленої в оригіналі маніпулятивної одиниці ми знаходимо її відповідник у тексті перекладу. Після цього проводиться порівняльний (компаративний) метод, який є центральним для даної кваліфікаційної роботи.

Метою є ідентифікація перекладацького прийому (трансформації), який використав перекладач. Для класифікації цих прийомів ми спираємося на класичну вітчизняну теорію перекладацьких трансформацій, зокрема на ґрунтовну класифікацію, запропоновану І. В. Корунцем. Ми фіксуємо:

1. Лексичні трансформації:

- Калькування: дослівний, «прозорий» переклад (напр., witch hunt — полювання на відьом).
- Описовий переклад: розкриття значення слова через детальне пояснення.

– Генералізація: заміна видового поняття родовим (напр., oath — обіцянка).

– Конкретизація: заміна родового поняття видовим.

– Лексичне опущення: ігнорування одиниці оригіналу.

2. Лексико-граматичні (комплексні) трансформації:

– Антонімічний переклад: переклад через протилежне поняття.

– Компенсація: заміна маніпулятивного прийому, що не має відповідника, іншим засобом в іншому місці тексту, щоб зберегти загальний ефект.

На цьому етапі ми лише об'єктивно фіксуємо технічний спосіб, яким було передано одиницю.

Етап 4. Аналіз прагматичної адекватності та класифікація перекладацької стратегії (Етап синтезу).

Це фінальний, синтезуючий етап аналізу. Ми порівнюємо маніпулятивний ефект оригіналу (визначений на Етапі 2) з прагматичним ефектом перекладу в українському лінгвокультурному просторі. Ми спираємося на праці Р. П. Зорівчак та О. І. Ребрія [13; 33], які наголошують на пріоритеті відтворення прагматичного потенціалу тексту.

Ми ставимо ключове питання: «Чи вдалося перекладачеві відтворити прихований вплив оригіналу, чи він був модифікований або втрачений?».

Базуючись на результатах цього порівняння, ми класифікуємо глобальну перекладацьку стратегію, яку обрав перекладач стосовно конкретного маніпулятивного прийому:

– Стратегія збереження ефекту (Повна прагматична адекватність): перекладач успішно відтворив маніпулятивний потенціал, використавши прийом (напр., калькування або вдалу компенсацію), який викликає в українського читача ту саму емоційну реакцію, що й в оригінального слухача.

– Стратегія часткового збереження (Часткова адекватність / Модифікація): перекладач передав прийом формально (напр., калькуванням), але через культурні відмінності маніпулятивний ефект був суттєво

послаблений. Це підтверджує тези О. С. Воробйової та О. В. Іванової про ризик втрати емоційної сили при перекладі культурно-специфічних метафор.

– Стратегія нейтралізації (Прагматична неадекватність / Нульовий переклад): перекладач свідомо або несвідомо усунув маніпулятивний компонент, замінивши його стилістично «гладкою», але прагматично порожньою одиницею (напр., замість «навантаженого» слова використав описовий переклад або генералізацію).

– Стратегія адаптації/посилення ефекту: перекладач замінив оригінальний маніпулятивний прийом на інший, більш зрозумілий та дієвий для української аудиторії, іноді навіть посилюючи його для відповідності редакційній політиці чи очікуванням цільової аудиторії (як це передбачає К. Шеффнер [81]).

Такий чотириетапний алгоритм аналізу, що застосовується до кожної одиниці, дозволить провести ґрунтовне та об'єктивне дослідження, а отримані дані у Розділі 3 будуть придатні для подальшої якісної обробки у Висновках.

Окрім прямих закликів та метафор, маніпуляція часто реалізується через стратегію дисимуляції (приховування) або дискредитації. Головними інструментами тут виступають евфемізми та дисфемізми.

Аналізуючи переклад евфемізмів (стратегія пом'якшення) зазначимо, що евфемізм — це емоційно нейтральне слово, що вживається замість слова, яке може здатися грубим або неприємним. У політиці це інструмент «відбілювання» реальності. Наведемо приклад цього у розділі наступному підрозділі.

Обмеження дослідження.

Для забезпечення наукової чіткості та об'єктивності необхідно окреслити межі даного дослідження. По-перше, об'єктом аналізу є виключно текстові (письмові) версії промов та їхні письмові переклади. Ми свідомо не аналізуємо мультимодальні аспекти маніпуляції, такі як просодичні засоби (інтонація, темп, паузи), невербальні сигнали (жести, міміка) або візуальний супровід (відеоряд). Ці аспекти є предметом окремого, вкрай складного

дослідження, що виходить за межі даної роботи. По-друге, ми аналізуємо опубліковані переклади у ЗМІ, а не синхронний (усний) переклад. Це означає, що тексти, які ми вивчаємо, пройшли етап редакційного опрацювання, що також враховується при аналізі стратегій (наприклад, перекладач мав більше часу на вибір рішення, ніж синхроніст). По-третє, дане дослідження є якісним, а не кількісним. Його мета — не підрахувати частотність вживання тих чи інших прийомів у відсотках, а глибоко, герменевтично проаналізувати та описати механізми їхнього створення та відтворення на найбільш репрезентативних прикладах.

Аналіз перекладу політичних промов неможливо проводити без урахування жанрової природи першоджерела. Політичний дискурс не є гомогенним; він складається з різних жанрів, кожен з яких накладає свої обмеження на перекладача і диктує вибір стратегії. У нашій вибірці ми виділяємо і протиставляємо два полярні жанри, які вимагають від перекладача принципово різних підходів.

Жанр інавгураційної та програмної промови.

Цей жанр (представлений у нашому дослідженні промовами Дж. Байдена та офіційними зверненнями Д. Трампа до Конгресу) характеризується такими ознаками:

- Ритуальність: Використання архаїзмів, біблійних алюзій, високого стилю («My fellow Americans», «sacred oath»).
- Підготовленість: Текст пишеться командою професійних спічрайтерів, кожне слово є виваженим, синтаксис — складним і розгорнутим.
- Завдання перекладача: у цьому жанрі домінує стратегія стилістичної еквівалентності. Перекладач зобов'язаний зберегти урочистість моменту. Маніпуляція тут часто прихована у високих абстракціях (democracy, freedom, values), і перекладач змушений відтворювати ці абстракції, навіть якщо в конкретному контексті вони є змістовно порожніми.

Жанр мітингового виступу та твіта. Цей жанр (який домінує у риторичі Д. Трампа) є феноменом сучасної популістської політики. Його характерні риси:

- Спонтанність та усність: рубані фрази, численні повтори, граматичні спрощення, незавершені речення (анаколуфи).
- Агресивна розмовність: активне використання сленгу, зневажливих прізвиськ, пейоративів («crooked», «losers», «thugs»).
- Завдання перекладача: тут виникає найбільша перекладацька дилема. Якщо перекласти промову Трампа літературною, нормативною українською мовою, втрачається його ключовий імідж «хлопця з народу», що руйнує прагматичний ефект. Якщо ж перекласти сленгом — це може виглядати як порушення журналістських стандартів або неповага до інституту президентства.

Аналіз цього жанрового розриву дозволяє нам дослідити, як українські перекладачі (зокрема редактори «Радіо Свобода») вирішують цю проблему: чи вони «облагороджують» мову політика (стратегія нормалізації), чи намагаються зберегти його ексцентричний стиль (стратегія форенізації).

Помилкова дихотомія (або «чорно-біле мислення») — це потужний маніпулятивний прийом, що полягає у штучному зведенні всього спектру думок чи варіантів дій до двох взаємовиключних альтернатив. При цьому одна альтернатива завжди подається як очевидно позитивна, моральна і правильна (та, якої дотримується мовець), а інша — як негативна, аморальна або катастрофічна.

3.2. Практичний аналіз перекладацьких рішень у відтворенні маніпулятивних мовних засобів

Проаналізуємо приклади про які ми раніше говорили по черзі, починаючи з «Голої агресії».

Етап 1. Ідентифікація та лінгвістичний опис прийому в оригіналі. Джерелом аналізу є промова Президента США Джо Байдена на 78-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (19 вересня 2023 р.) [88].

Оригінал (ST): «If we allow Ukraine to be carved up, is the independence of any nation secure? I respectfully suggest the answer is no. We have to stand up to this naked aggression today and deter other would-be aggressors tomorrow [88]».

Одиницею аналізу є лексичне словосполучення «naked aggression» (букв. «гола агресія»). Воно складається з іменника aggression, що має виражену негативну конотацію в політичному дискурсі, та прикметника naked, що виконує функцію інтенсифікатора (підсилювача).

Етап 2. Контекстуально-прагматичний аналіз маніпулятивного ефекту оригіналу. Промова виголошена на найвищому міжнародному майданчику (ООН), що передбачає високий ступінь формальності та дипломатичної стриманості. Однак використання емоційно забарвленого прикметника naked порушує цей нейтральний стиль. Маніпулятивна інтенція цього прийому полягає у наступному:

- Усунення будь-якої неоднозначності: прикметник naked (гола, неприкрита, відверта) представляє агресію не як складний політичний феномен, що може мати різні інтерпретації (напр., «конфлікт», «криза», «спеціальна операція»), а як цинічний, безсоромний та очевидний для всіх злочинний акт.

- Апеляція до емоцій: це апеляція до обурення та морального осуду. Використання цього словосполучення є порушенням максими способу (вимога говорити чітко та об'єктивно) на користь емоційного впливу.

- Легітимізація дій: представляючи агресію як «голу» і незаперечну, мовець (Дж. Байден) автоматично легітимізує будь-які дії у відповідь («We have to stand up...»). Це приклад «негативної презентації Інших» (Росії) за моделлю Т. А. ван Дейка, де опонент демонізується, а власні дії подаються як вимушена та морально виправдана реакція. Таким чином, перлокутивний ефект (очікуваний вплив) на аудиторію — це консолідація міжнародної спільноти на

основі спільного морального обурення, оминаючи раціональну дискусію про складність конфлікту.

Етап 3. Компаративний аналіз та ідентифікація перекладацьких трансформацій. Для аналізу звертаємося до перекладу, опублікованого «Радіо Свобода» (19 вересня 2023 р. [1]). Переклад (ТТ): «Якщо ми дозволимо розчленувати Україну, чи буде захищена незалежність будь-якої нації? Я з повагою припускаю, що відповідь — «ні». Ми маємо протистояти цій неприкритій агресії сьогодні і стримувати інших потенційних агресорів завтра [1]».

При зіставленні *naked aggression* - неприкрита агресія ми бачимо, що перекладач не використав дослівне калькування (що дало б «гола агресія», яке в українській мові має інший, менш доречний відтінок). Перекладач використав прийом добіру лексичного еквівалента (або прагматичної заміни), знайшовши в українській мові усталене словосполучення, яке функціонально відповідає оригіналу.

Етап 4. Аналіз прагматичної адекватності та класифікація перекладацької стратегії. На цьому етапі ми оцінюємо, чи зберігся маніпулятивний ефект. Словосполучення «неприкрита агресія» є усталеним (ідіоматичним) для українського політичного дискурсу і має той самий прагматичний заряд, що й *naked aggression*. Воно так само виконує функцію інтенсифікатора, так само апелює до обурення і так само усуває неоднозначність, маркуючи агресію як цинічну та очевидну. Реакція українського читача на «неприкриту агресію» є повністю ідентичною (або навіть сильнішою через актуальний воєнний контекст) реакції англомовного слухача на *naked aggression*. Висновок: Перекладач обрав стратегію збереження ефекту (повна прагматична адекватність). Завдяки вдалому добору прагматичного еквівалента, а не механічному калькуванню, маніпулятивний та емоційний потенціал оригіналу було відтворено повною мірою.

А тепер перейдемо до аналізу прикладу «битви номінацій».

Особливої гостроти проблема перекладу «навантаженої лексики» набуває в ситуаціях глибокого суспільного розколу, коли одні й ті самі події описуються діаметрально протилежними термінами. Хрестоматійним прикладом є штурм Капітолія США 6 січня 2021 року.

Етап 1. Ідентифікація прийому в оригіналі. У дискурсі Джо Байдена та демократів ці події послідовно номінуються як «insurrection» (повстання, заколот) або «assault on democracy» (напад на демократію).

Оригінал (ST, Biden): «It was an armed insurrection. ... They were not patriots. They were terrorists. [77]»

Натомість у дискурсі Дональда Трампа та його прихильників ці ж події описуються як «protest», «patriotic movement» або навіть «lovefest».

Оригінал (ST, Trump): «The demonstrators who went to the Capitol were peaceful patriots. [78]»

Одиницею аналізу є опозиційна пара insurrection / patriots.

Етап 2. Контекстуально-прагматичний аналіз. Вибір слова тут є актом політичної ідентифікації.

– Термін «insurrection» має юридичні наслідки (злочин проти держави) і історичні конотації (Громадянська війна в США). Використовуючи його, Байден криміналізує опонентів і мобілізує інституції на захист держави.

– Термін «patriots» у контексті штурму є спробою легітимізації насильства як акту «відновлення справедливості». Це класичний приклад рефреймінгу: злочин перейменовується на подвиг.

Етап 3. Компаративний аналіз перекладу. Українські медіа зіткнулися з проблемою вибору еквівалента.

Для insurrection використовувалися варіанти: «заколот», «повстання», «штурм».

– «Заколот» (mutiny/coup) передбачає змову військових або еліт, що не зовсім точно описує дії натовпу.

– «Повстання» в українській культурі часто має позитивну конотацію (національно-визвольне повстання), що суперечить інтенції Байдена.

- «Штурм» — нейтральний опис дії, що втрачає політичну оцінку.
- Для patriots (у контексті Трампа) перекладачі часто додавали лапки або коментарі: «так звані патріоти» або «патріоти» (як їх назвав Трамп).

Етап 4. Аналіз стратегії. У перекладах промов Байдена найчастіше використовувався варіант «заколот» (як найбільш негативний) або «штурм» (як нейтралізація). У перекладах заяв Трампа спостерігається цікава тенденція: пряме калькування слова patriots — патріоти призводило до когнітивного дисонансу в українського читача (який бачив кадри насильства). Тому перекладачі часто вдавалися до стратегії відчуження (foreignization), використовуючи лапки, щоб показати: «це не наша оцінка, це цитата». Це приклад того, як перекладач змушений втручатися в текст (додавати графічні засоби — лапки), щоб попередити читача про маніпуляцію, фактично деконструюючи її.

Далі проведемо аналіз перекладу культурно-специфічних слів-ярликів на прикладі «witch hunt».

Етап 1. Ідентифікація та лінгвістичний опис прийому в оригіналі. Джерелом аналізу є типова фраза-ярлик, яку Дональд Трамп систематично використовував у своїх промовах та соціальних мережах протягом усього президентства для опису будь-яких розслідувань проти нього (розслідування Мюллера, процедури імпічменту тощо).

Оригінал (ST): «This is the single greatest Witch Hunt of a politician in American history! [78]»

Одиницею аналізу є ідіоматичне словосполучення «Witch hunt» (букв. «Полювання на відьом»). Формально це іменникова фраза, що функціонує як єдиний концепт (ярлик).

Етап 2. Контекстуально-прагматичний аналіз маніпулятивного ефекту оригіналу. На перший погляд, це звичайна метафора, що означає «безпідставне переслідування». Однак у американському політичному та культурному контексті цей вираз має значно глибший і потужніший маніпулятивний заряд.

1. Культурно-історична апеляція: Цей ярлик не є простою метафорою, а прямою алюзією на «Судові процеси над відьмами в Салемі» у XVII столітті. Ця подія є однією з національних травм та символом ганьби в американській історії.

2. Маніпулятивна інтенція: використовуючи цей термін, Д. Трамп не просто заперечує звинувачення. Він приховано активує у свідомості американської аудиторії (яка знайома з цією історією зі школи) низку вкрай негативних конотацій, пов'язаних із Салемом:

- Ірраціональність: обвинувачі (демократи, ФБР) подаються не як раціональні опоненти, а як істеричний, сліпий натовп.

- Бездоказовість: переслідування базується на чутках та фабрикаціях, а не на реальних фактах.

- Віктимізація (конструювання образу жертви): обвинувачений (сам Трамп) автоматично позиціонується як невинна жертва («мученик»), яку переслідує ірраціональна юрба.

3. Прагматичний ефект: мета прийому — повністю делегітимізувати сам процес розслідування, перевести його з раціонального (юридичного) поля в емоційне (співчуття жертві). Це класичний приклад «негативної презентації Інших» та риторики «політики страху», де створюється образ ворога («глибинна держава»), що полює на невинних.

Етап 3. Компаративний аналіз та ідентифікація перекладацьких трансформацій. При аналізі українських перекладів у ЗМІ (зокрема, «Радіо Свобода» 4 та «Українська правда [40]») спостерігається майже стовідсоткова одноманітність перекладацького рішення.

Переклад (ТТ): «Це найбільше полювання на відьом проти політика в американській історії! [40]»

При зіставленні Witch hunt — полювання на відьом ми чітко ідентифікуємо перекладацький прийом калькування.

Це дослівний, «прозорий» переклад, який відтворює формальну лексичну структуру оригіналу.

Етап 4. Аналіз прагматичної адекватності та класифікація перекладацької стратегії. На цьому етапі ми зіставляємо ефекти.

– Ефект оригіналу (ST): ірраціональне, істеричне переслідування + глибока культурно-історична травма (Салем) + образ невинної жертви.

– Ефект перекладу (TT): український читач, безумовно, розуміє загальне значення фразеологізму «полювання на відьом» як «пошук ворогів» або «безпідставне переслідування».

Однак ключовий маніпулятивний компонент — пряма апеляція до американської історичної травми (Салему) — повністю втрачається. Для українського читача це просто яскрава метафора, яка не несе того глибинного емоційного заряду ірраціональної істерії, який вона несе для американця. Український читач сприймає це як кліше, а не як потужну алюзію.

Це є ідеальною ілюстрацією тези, висунутої О. С. Воробйовою та О. В. Івановою, про те, що при перекладі культурно-специфічних метафор «часто втрачають свою емоційну силу» та «оцінний компонент». Перекладач опиняється у пастці: калькування є формально правильним, але прагматично неадекватним. Використання описового перекладу (напр., «це безпідставне, істеричне переслідування») було б точнішим прагматично, але втратило б яскравість та афористичність оригіналу.

Висновок: перекладачі у 100% випадків обрали стратегію часткового збереження (модифікація ефекту). Формально прийом передано, але його ключовий, культурно-специфічний маніпулятивний якір було втрачено. Маніпулятивний ефект суттєво послаблюється, перетворюючись із потужного емоційного звинувачення на звичайну риторичну фігуру.

Також з прикладів, що ми наводили є опозиція «Globalists» vs. «Patriots»

Етап 1. Ідентифікація та лінгвістичний опис прийому в оригіналі. Джерелом аналізу є промова Дональда Трампа на 74-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (24 вересня 2019 р.).

Оригінал (ST): «The future does not belong to globalists. The future belongs to patriots. The future belongs to sovereign and independent nations who protect their

citizens, respect their neighbors, and honor the differences that make each country special and unique».

Одиницею аналізу є риторична антитеза (протиставлення), виражена лексично через антонімічну пару «globalists» (глобалісти) та «patriots» (патріоти). Синтаксично прийом посилюється паралельною конструкцією («The future belongs to...»), що робить висловлювання афористичним та легким для запам'ятовування.

Етап 2. Контекстуально-прагматичний аналіз маніпулятивного ефекту оригіналу. Цей прийом є квінтесенцією популістської риторики Дональда Трампа і яскравим прикладом помилкової дихотомії. Маніпулятивний ефект тут є надзвичайно потужним і будується на кількох рівнях:

1. Ідеологічна поляризація «Ми» vs. «Вони»: ця опозиція є прямою реалізацією «ідеологічного квадрата» Т. А. ван Дейка (позитивна самопрезентація «нас» і негативна презентація «Інших»).

– «Patriots» («Ми»): у американському політичному дискурсі це слово має абсолютну позитивну конотацію. Воно апелює до фундаментальних цінностей: любові до країни, захисту національних інтересів, суверенітету, «простих людей». Трамп позиціонує себе та своїх прихильників як єдиних справжніх патріотів.

– «Globalists» («Вони»): це слово, навпаки, в консервативному американському дискурсі є вкрай негативним ярликом. Воно не означає просто «людину, що підтримує глобалізацію». Воно має сильні конспірологічні конотації, апелюючи до образу «безликих міжнародних еліт», «бюрократів в ООН», «фінансових кіл», які нібито зраджують національні інтереси, руйнують економіку та зневажають «простих робітників». Це пряме конструювання образу «ворога» за моделлю «політики страху» Р. Водак 3.

2. Помилкова дихотомія: прийом не залишає аудиторії вибору. Він штучно створює ситуацію, де неможливо бути «патріотом» і одночасно підтримувати міжнародну співпрацю (глобалізацію). Аудиторія змушена

обрати один із двох полюсів, і, оскільки ніхто не хоче бути «не-патріотом», вона змушена прийняти негативну оцінку «глобалізму».

Прагматичний ефект: мета прийому — не аргументувати, а емоційно поляризувати аудиторію. Виголошуючи це з трибуни ООН (яка для цієї риторики і є символом «глобалізму»), Трамп делегітимізує саму інституцію, в якій виступає, та консолідує свій електорат навколо ідеї ізоляціонізму («America First»).

Етап 3. Компаративний аналіз та ідентифікація перекладацьких трансформацій. Для аналізу звертаємося до перекладу, опублікованого «Радіо Свобода» (у новині від 23 вересня 2025 р. під назвою, що цитує іншу фразу Трампа).

Переклад (ТТ): «Майбутнє не належить глобалістам. Майбутнє належить патріотам. Майбутнє належить суверенним і незалежним державам...»

При зіставленні *globalists* - глобалістам та *patriots* - патріотам, ми чітко бачимо, що перекладач використав прийом калькування (дослівний переклад) для обох членів опозиції.

Етап 4. Аналіз прагматичної адекватності та класифікація перекладацької стратегії. Тут ми спостерігаємо вкрай цікавий випадок асиметричного перекладу прагматичного ефекту.

«Patriots» — «патріотам»: прагматичний ефект повністю збережено. В українському політичному дискурсі, особливо в умовах війни, слово «патріот» має такий самий (або навіть сильніший) абсолютний позитивний заряд.

«Globalists» — «глобалістам»: прагматичний ефект майже повністю втрачено. В українському контексті слово «глобаліст» є відносно нейтральним, «книжковим» терміном. Воно означає прихильника економічної та культурної глобалізації і не несе потужного негативного, конспірологічного заряду, який воно має в американському консервативному дискурсі. Для українського читача «глобаліст» не є автоматично «ворогом» чи «зрадником».

Висновок: через культурно-ідеологічну асиметрію конотацій, дослівний переклад (калькування) призвів до руйнування маніпулятивного прийому. Оскільки негативний полюс опозиції («глобалісти») виявився нейтральним, вся бінарна конструкція втратила свою емоційну напругу та поляризуючий ефект. Читач перекладу сприймає це речення як дивний філософський вислів, а не як потужний ідеологічний випад

Прикладом перекладу евфемізмів є «Kinetic action» замість «War» з виступів представників адміністрації США щодо операцій на Близькому Сході (та ретроспективні згадки в промовах Байдена [77]), які ми розберемо у наступному розділі.

Оригінал (ST): «...targeted kinetic military action against terrorist infrastructure.»

– Аналіз маніпуляції: термін kinetic action (кінетична дія) — це технократичний евфемізм. Він перетворює акт вбивства та руйнування на стерильний фізичний термін (рух тіл). Це знімає емоційну відповідальність і дегуманізує жертв.

– Переклад (ТТ): «...точкові кінетичні військові дії... [1]» (ЗМІ).

– Аналіз стратегії: перекладач застосував калькування. Для українського читача термін «кінетичний» у військовому контексті звучить ще більш чужорідно і наукоподібно, ніж для американського.

– Висновок: маніпулятивний ефект (заплутування, зниження емоційності) не просто збережено, а посилено через незрозумілість терміна. Це стратегія повної прагматичної адекватності в контексті маніпуляції.

Приклад (Додатковий). «Undocumented non-citizen» vs. «Illegal alien» (Війна термінів у міграційній політиці)

Міграційна політика США є полем запеклої термінологічної боротьби, де вибір евфемізму або дисфемізму визначає правовий статус мільйонів людей.

Етап 1. Ідентифікація та опис. Адміністрація Байдена офіційно рекомендувала відмовитися від терміна illegal alien (нелегальний чужинець) на користь «undocumented non-citizen» (негромадянин без документів [41]).

Оригінал (ST, Biden Admin): «We are building a fair and humane immigration system for undocumented non-citizens.»

Натомість Дональд Трамп послідовно використовує термін «illegal aliens» та метафору «invasion» (вторгнення) [40].

Оригінал (ST, Trump): «We must stop this invasion of illegal aliens.»

Етап 2. Контекстуально-прагматичний аналіз.

– «Undocumented non-citizen»: Це складний, багатослівний евфемізм. Його мета — зняти стигму злочинності (слово *illegal*) і дегуманізації (слово *alien* також означає «прибулець»). Акцент робиться на адміністративному аспекті (відсутність паперів), а не на порушенні закону. Це стратегія гуманізації.

– «Illegal alien»: Це юридичний термін, який став дисфемізмом. Він підкреслює чужість (*alien*) і злочинність (*illegal*), виправдовуючи жорсткі заходи депортації.

Етап 3. Компаративний аналіз перекладу.

– Undocumented non-citizen — перекладається як «недокументовані мігранти», «мігранти без документів» або «особи без громадянства» (що є юридичною помилкою, бо *stateless person* — це інше).

– Український варіант «мігранти без документів» є вдалим функціональним аналогом. Він нейтральний і описовий.

– Illegal alien — перекладається як «нелегали», «нелегальні мігранти».

– Слово «нелегал» в українській мові має розмовний, дещо зневажливий відтінок, що частково передає агресію оригіналу, але не досягає рівня відчуження слова *alien*.

Етап 4. Висновок. У цьому випадку спостерігаємо стратегію стилістичної нейтралізації в обох випадках. Складний бюрократичний евфемізм Байдена (*undocumented non-citizen*) спрощується до «мігрантів без документів», втрачаючи відтінок «політкоректного новомови». Агресивний дисфемізм Трампа (*alien*) спрощується до «мігрантів», втрачаючи відтінок «чужорідності». Українські перекладачі схильні «вирівнювати» реєстр, зводячи обидва полярні

терміни до спільного знаменника «мігранти» (з уточненням «нелегальні» або «без документів»). Це призводить до того, що український читач бачить меншу різницю між риторикою Байдена і Трампа, ніж вона є насправді. Маніпулятивний контраст згладжується.

Іронія є найскладнішим для перекладу тропом, оскільки вона базується на імплікатурі: мовець говорить одне, а має на увазі протилежне. У політиці іронія використовується для висміювання опонента без прямих образ.

Прикладом цього є «Sleepy Joe» (Іронічне прізвисько) з твітів та виступів Д. Трампа.

Оригінал (ST): «Even Sleepy Joe is asking where is the Magic Wand? [40]»

– Аналіз маніпуляції: Sleepy (сонний) — це не просто опис фізичного стану. Це метанімічний перенос, що натякає на вік, повільність реакції, відсутність енергії та когнітивні проблеми Байдена. Це атака *ad hominem*, загорнута в іронічне прізвисько.

– Переклад (ТТ): Варіанти в українських ЗМІ:

1. «Навіть Сонний Джо питає...» (Калька).

2. «Навіть млявий Джо...» (Адаптація) [40].

– Аналіз стратегії:

– Варіант 1 (Сонний): Українське слово «сонний» частіше означає тимчасовий стан (хоче спати), ніж постійну характеристику (млявий, повільний). Ефект дещо втрачається.

– Варіант 2 (Млявий): Краще передає семантику (відсутність енергії), але втрачає впізнаваність прізвиська.

– Висновок: Перекладачі переважно обирають калькування («Сонний Джо»), перетворюючи це на власну назву-ярлик. Стратегія — часткове збереження ефекту.

Приклад Сарказм Бориса Джонсона Джерело: Промови Б. Джонсона в Палаті громад (2022). [40]

Оригінал (ST): «The brilliant strategy of Vladimir Putin has left Russia isolated.»

– Аналіз маніпуляції: слово *brilliant* вжито в саркастичному значенні. Контекст (ізоляція Росії) вказує на те, що стратегія була провальною.

– Переклад (ТТ): «Блискуча стратегія Володимира Путіна залишила Росію в ізоляції.»

– Аналіз стратегії: українське слово «блискучий» так само легко вживається в іронічному контексті. Інтонаційна конструкція фрази дозволяє читачеві безпомилково зчитати сарказм.

– Висновок: успішний дослівний переклад завдяки спільності засобів вираження іронії в англійській та українській мовах.

Маніпуляція у політичному дискурсі здійснюється не лише через вибір слів (лексику), а й через граматичну структуру речення. Найпоширенішим механізмом тут є стратегія ухилення від відповідальності. Вона реалізується через два ключові граматичні інструменти: пасивний стан та номіналізацію. Переклад цих конструкцій вимагає від фахівця розуміння глибинної структури тексту.

У політичних промовах пасивний стан часто використовується для того, щоб приховати виконавця непопулярної дії (агента). Це так званий *agentless passive* (пасив без діяча).

Наприклад «*Mistakes were made*» (Класика політичної евазивності) з риторики представників адміністрації США (зокрема, у коментарях щодо кризових ситуацій, як-от виведення військ з Афганістану) [76].

Оригінал (ST): «*It is undeniable that mistakes were made in the planning process, but...*»

– Аналіз маніпуляції: це речення є хрестоматійним прикладом бюрократичної маніпуляції. Використання пасиву (*were made*) без додатка (*by whom?*) дозволяє визнати факт помилки, але не назвати винуватця. Якби мовець сказав в активному стані «*We made mistakes*» (Ми зробили помилки) або «*The President made mistakes*», це мало б персональні політичні наслідки. Пасив розмиває відповідальність, перетворюючи помилку на об'єктивну даність.

Переклад (ТТ):

– Варіант А: «Безперечно, у процесі планування було допущено помилки...» (Безособова конструкція на -но/-то).

– Варіант Б: «Ми визнаємо, що сталися помилки...» (Зміна лексичного значення дієслова).

– Аналіз стратегії: українська мова має потужний інструмент для відтворення такої маніпуляції — безособові форми на -но, -то (зроблено, допущено) або зворотні дієслова (помилки сталися).

– Висновок: перекладачі переважно використовують граматичну трансформацію (пасив - безособова форма), що дозволяє повністю зберегти маніпулятивний ефект анонімності. Український читач так само не дізнається, хто ж саме зробив ці помилки.

Переклад номіналізацій (Ослівлення дієслів). Номіналізація — це процес перетворення дієслова (дії) на іменник (процес/об'єкт). Наприклад: to attack (атакувати) — an attack (атака). Це дозволяє представити динамічний процес (хтось вбиває когось) як статичний факт, видаливши учасників.

А також «The escalation of violence» з заяви Держдепу США або ООН щодо конфліктів, де політики намагаються уникнути прямого звинувачення сторін.

Оригінал (ST): «We are deeply concerned about the escalation of violence in the region.»

– Аналіз маніпуляції: фраза «X escalates violence against Y» (X ескалує насильство проти Y) чітко називає агресора і жертву. Номіналізація «the escalation of violence» (ескалація насильства) перетворює це на природне явище, ніби дощ або землетрус, яке «трапляється» саме по собі. Це тактика деперсоналізації конфлікту.

– Переклад (ТТ): «Ми глибоко занепокоєні ескалацією насильства в регіоні.»

– Аналіз адекватності: українська мова, особливо в офіційно-діловому стилі, також схильна до номіналізації («іменникового стилю»).

– Висновок: перекладач застосував стратегію дослівного калькування граматичної форми. Маніпуляція «об'єктивізації» успішно переноситься: читач сприймає «ескалацію» як факт, а не як дію конкретних людей.

Маніпулятивний потенціал модальності: від зобов'язання до можливості. Модальні дієслова (must, should, may, can) є потужним засобом стратегії коерції (примусу) або, навпаки, ухилення від конкретики.

Прикладом цього є «We must» vs. «We should» в промові щодо надання допомоги Україні.

Оригінал (ST): «We must support Ukraine as long as it takes.» (Імперативна модальність). «We should consider all options» (Рекомендаційна модальність) [77].

– Аналіз маніпуляції:

– Must (мусимо) створює ефект безальтернативності та морального обов'язку. Це засіб мобілізації.

– Should (варто/слід) або will look into (розглянемо) — це засіб затягування часу та уникнення обіцянок. Маніпуляція полягає у створенні ілюзії дії при відсутності реальних зобов'язань.

– Переклад (ТТ):

– «Ми зобов'язані підтримувати...» або «Ми маємо підтримувати...».

– «Ми повинні розглянути...».

– Проблема адекватності: в українській мові слово «повинні» є універсальним і перекриває значення як must, так і should (залежно від інтонації).

– Англ: You must do it (Наказ).

– Англ: You should do it (Порада).

– Укр: Ви повинні це зробити (Може бути і наказом, і порадою).

– Висновок: через цю особливість української граматики, нюанси градації зобов'язання (від жорсткого до м'якого) часто втрачаються. Перекладачі іноді посилюють should до «повинні», роблячи обіцянку політика більш категоричною, ніж вона була в оригіналі. Це призводить до стратегії

посилення ефекту, що може створити в українській аудиторії завищені очікування щодо дій західних партнерів. Це приклад того, як граматична асиметрія мов стає фактором політичної дезінформації (навіть ненавмисної).

Політичний слоган (гасло) — це квінтесенція політичної програми, згорнута у коротку, афористичну фразу. Маніпулятивний потенціал слогану базується на сугестії (навіюванні), ритмічності та високій повторюваності. Переклад слоганів є найскладнішим завданням, оскільки вимагає збереження не лише змісту, а й «енергетики» фрази.

Прикладом цього сьогодні є «Make America Great Again» (MAGA) з виборчих кампаній Д. Трампа (2016, 2020, 2024) [49].

Оригінал (ST): «Make America Great Again!»

Аналіз маніпуляції:

— Пресупозиція: слово Again (знову) містить приховану, але агресивну тезу: «Зараз Америка НЕ велика» і «Колись вона БУЛА великою». Це апеляція до міфу про «Золотий вік» та почуття втрати.

— Імператив: Make (зробіть/зробимо) — заклик до дії, що дає виборцю відчуття контролю та співучасті («ми це зробимо»).

— Абстракція: Great (велика) — це семантично порожній знак, який кожен виборець наповнює своїм змістом (багатство, військова сила, традиційні цінності).

— Переклад (TT):

— Варіант 1 (найпоширеніший): «Зробимо Америку знову великою!» (Калька). Недолік: українська фраза є довшою, втрачається ритмічний малюнок (4 склади в оригіналі проти 11 складів у перекладі).

— Варіант 2: «Повернемо Америці велич!» (Модуляція). Перевага: кращий ритм, акцент на «поверненні» (реставрації), що відповідає консервативній ідеології.

Аналіз стратегії: більшість українських ЗМІ використовують калькування («Зробимо Америку знову великою»), попри його стилістичну недосконалість. Однак, цікавим феноменом є те, що часто цей слоган взагалі не

перекладають, вживаючи аббревіатуру MAGA як власну назву політичного руху (стратегія транскодування або запозичення). Це свідчить про глобалізацію американського дискурсу, коли іншомовний слоган стає зрозумілим без перекладу.

Схожий приклад «Build Back Better» вже з програми Дж. Байдена. [77]

Оригінал (ST): «Build Back Better.»

– Аналіз маніпуляції: слоган побудований на стилістичному прийомі алітерації (повторення приголосного звуку 'b': Build-Back-Better). Це робить його милозвучним, ритмічним і таким, що легко запам'ятовується (ефект джінглу). Змістовно він протиставляється MAGA: не повернення в минуле («Again»), а будівництво майбутнього («Build»).

– Переклад (ТТ):

– «Відбудуємо краще» (Калька).

– «Відбудуємо краще, ніж було» (Розширення).

– Втрати: при перекладі українською мовою повністю втрачається алітерація (звукова гра Б-Б-Б). Слоган перетворюється на суху, інформативну фразу без емоційного заряду.

– Висновок: це приклад неминучих втрат при перекладі. Маніпулятивний ефект, що базувався на фоніці (звукописі), неможливо відтворити засобами української мови без повної зміни змісту. Перекладачі обирають збереження змісту на шкоду формі (стратегія пріоритету змістової адекватності).

Аналіз перекладу дисфемізмів (Стратегія очорнення). Дисфемізм — це навмисне використання грубого, зневажливого слова замість нейтрального для створення негативного образу.

Приклад — «The Regime» vs. «The Government» джерело: промови держсекретарів США та президентів стосовно ворожих країн (Іран, Венесуела, Росія) [77].

Оригінал (ST): «The Iranian regime continues to threaten...»

– Аналіз маніпуляції: слово *regime* в англійському політичному дискурсі має стійку негативну конотацію (нелегітимна, авторитарна влада). Щодо союзників використовується слово *government* або *administration*. Називаючи владу «режимом», мовець автоматично делегітимізує її.

Переклад (ТТ): «Іранський режим продовжує погрожувати...»

– Аналіз стратегії: слово «режим» в українській мові має ідентичну негативну конотацію.

– Висновок: повна еквівалентність когнітивних моделей дозволила застосувати дослівний переклад зі 100% збереженням маніпулятивного ефекту.

Прикладом помилкової дихтомії є «Respond vs. Look the other way», тож розберемо його.

Етап 1. Ідентифікація та лінгвістичний опис прийому в оригіналі. Джерелом аналізу є Варшавська промова Президента США Джо Байдена (21 лютого 2023 р. [77]), присвячена річниці повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Оригінал (ST): «The questions we faced were as simple as they were profound. Would we respond or would we look the other way? Would we be strong or would we be weak? Would all of our allies... be united or divided? One year later, we know the answer. We did respond. We would be strong. We would be united [77].»

Одиницею аналізу є серія риторичних питань, побудованих на синтаксичному паралелізмі та чіткій лексичній антитезі (протиставленні): *respond* (відповісти) проти *look the other way* (відвести погляд/проігнорувати) та *strong* (сильний) проти *weak* (слабкий).

Етап 2. Контекстуально-прагматичний аналіз маніпулятивного ефекту оригіналу. Промова виголошена у Варшаві, ключовому союзнику США у Східній Європі, і спрямована як на українців, так і на західних партнерів та американську аудиторію. Її мета — легітимізувати вже надану допомогу Україні та мобілізувати подальшу підтримку. Маніпулятивна інтенція цього прийому є надзвичайно потужною:

1. Конструювання безальтернативності: Байден свідомо зводить складне політичне рішення (Якою має бути реакція Заходу на вторгнення? Який обсяг допомоги? Чи варто втручатися?) до бінарного вибору «або/або». Він не залишає простору для третього варіанту (напр., «відповісти, але не повною мірою» або «відповісти дипломатично»).

2. Моральний шантаж: Прийом побудований на емоційній та моральній оцінці.

– Позитивний полюс («Ми»): respond (відповісти) = strong (бути сильним). Це подається як єдина можлива, моральна, відповідальна поведінка.

– Негативний полюс («Інші»): look the other way (відвести погляд) = weak (бути слабким). Фразове дієслово to look the other way має в англійській мові сильний негативний відтінок (проявити боягузтво, байдужість, зрадити свої принципи).

3. Ідеологічна легітимізація: це є прямою реалізацією «позитивної самопрезентації» за Т. А. ван Дейком. Мовець стверджує: «Ми (США та союзники) вчинили правильно, тому що ми сильні та моральні». Водночас він створює образ гіпотетичного «Іншого» (того, хто міг би «відвести погляд»), маркуючи його як аморального і слабкого.

Прагматичний ефект: аудиторія позбавлена можливості раціонально аналізувати ефективність чи ціну цієї допомоги. Їй пропонується простий емоційний вибір: або ти з нами (сильними і моральними), або ти боягуз (слабкий і аморальний). Це класична помилкова дихотомія, що цементує підтримку та унеможливлює критику.

Етап 3. Компаративний аналіз та ідентифікація перекладацьких трансформацій. Для аналізу звертаємося до перекладу, опублікованого «Радіо Свобода» (у новині від 19 вересня 2023 р., де цитується ця промова [1]).

Переклад (ТТ): «Питання, що постали перед нами, були настільки ж простими, наскільки й глибокими. Чи ми відповімо, чи відвернемо погляд? Чи ми будемо сильними, чи слабкими? ... Рік потому ми знаємо відповідь. Ми відповіли. Ми будемо сильними. Ми будемо об'єднаними. [1]»

При зіставленні ми бачимо, що перекладач використав дослівний переклад або синтаксичне калькування всієї риторичної структури.

– respond — відповімо (повний еквівалент)

– look the other way - відвернемо погляд (повний фразеологічний еквівалент/калька)

– strong or weak - сильними чи слабкими (повний еквівалент)

Етап 4. Аналіз прагматичної адекватності та класифікація перекладацької стратегії. На відміну від культурно-специфічного witch hunt, поняття, використані у цьому прикладі, є універсальними.

– «Сильний» vs. «Слабкий»: йя опозиція є базовою і має однакове позитивне/негативне маркування в обох культурах.

– «Відповісти» vs. «Відвернути погляд»: український фразеологізм «відвернути погляд» (або «заплющити очі») несе той самий сильний негативний моральний заряд (байдужість, боягузтво), що і look the other way.

Завдяки цьому збігу, дослівний переклад (калькування) риторичної структури призводить до повного відтворення оригінального маніпулятивного ефекту. Український читач, так само як і англомовний слухач, потрапляє у ту саму «чорно-білу» пастку, де він змушений погодитися з позицією мовця, щоб не асоціювати себе з аморальним та слабким полюсом.

Отже перекладач обрав стратегію збереження ефекту (повна прагматична адекватність). Завдяки універсальності використаних концептів та вдалому добору фразеологічного еквівалента, маніпулятивний прийом (помилкова дихотомія) був успішно та повноцінно ретрансльований у цільову мову.

Одним із найбільш фундаментальних механізмів маніпуляції, описаних у Критичному дискурс-аналізі, є поляризація — конструювання бінарної опозиції «Ми» (In-group) та «Вони» (Out-group). Як зазначає Т. А. ван Дейк, ця опозиція є основою «ідеологічного квадрата»: мовець систематично застосовує «позитивну самопрезентацію» для «Нас» і «негативну презентацію» для «Них».

На синтаксичному рівні ця стратегія найчастіше реалізується через маніпулятивне використання особових та присвійних займенників.

Приклад — «He thought we would roll over»

Етап 1. Ідентифікація та лінгвістичний опис прийому в оригіналі. Джерелом аналізу знову слугує Варшавська промова Президента США Джо Байдена (21 лютого 2023 р. [77]).

Оригінал (ST): «When President Putin ordered his tanks to roll into Ukraine, he thought we would roll over. He was wrong. The Ukrainian people were too brave. America, Europe, a coalition of nations from the Atlantic to the Pacific, we were too unified. Democracy was too strong.»

Одиницею аналізу є синтаксична конструкція, що базується на риторичному протиставленні займенників третьої особи однини («he» - він) та першої особи множини («we» - ми).

Етап 2. Контекстуально-прагматичний аналіз маніпулятивного ефекту оригіналу. Мета промови — мобілізація та консолідація Західного світу. Маніпулятивний ефект цього прийому полягає у стратегічному визначенні меж «своїх» і «чужих».

1. Конструювання «Чужого» («They» / «He»):

— Мовець (Байден) свідомо уникає використання займенника they (вони) для позначення агресора. Він використовує «he» (він), персоніфікуючи всю Росію та її армію в одній особі — «President Putin».

— Це класична маніпулятивна тактика персоніфікації ворога. Як ми вже зазначали при аналізі лексики (Приклад 3.3. у статті), боротися з однією людиною («Путіним») для західної аудиторії психологічно простіше, ніж з цілою нацією («росіянами»). Це створює чіткий, зрозумілий образ ворога, описаний Р. Водак у «Політиці страху [93]».

2. Конструювання «Своїх» («We»):

— Займенник «we» (ми) у цьому контексті є максимально інклюзивним та маніпулятивним. Байден спочатку каже «he thought we would roll over». Хто

ці «ми»? Далі він сам розшифровує цей займенник: «America, Europe, a coalition of nations... we were too unified».

– Таким чином, «ми» — це не просто «ми, американці». Це «ми, весь цивілізований світ», «ми, захисники демократії».

– Прагматичний ефект: слухач (американець, поляк, німець) автоматично включається до цієї позитивно маркованої групи «ми». Займенник «ми» створює ілюзію повної єдності, монолітності та спільної моральної правоти.

Загальний маніпулятивний ефект: конструкція створює бінарну опозицію: «Він» (один диктатор, зло) проти «Ми» (весь об'єднаний, сильний, демократичний світ). Цей прийом повністю відповідає «ідеологічному квадрату» ван Дейка: «Він» (негативна презентація) помилявся, тому що «Ми» (позитивна самопрезентація) виявилися сильними та єдиними.

Етап 3. Компаративний аналіз та ідентифікація перекладацьких трансформацій. Для аналізу звертаємося до українських перекладів, зокрема до публікації «Радіо Свобода [1]».

Переклад (ТТ): «Коли президент Путін наказав своїм танкам увійти в Україну, він думав, що ми відступимо. Він помилявся. Український народ був надто хоробрим. Америка, Європа, коаліція держав від Атлантики до Тихого океану — ми були надто об'єднані. Демократія була надто сильною».

При зіставленні ми бачимо, що перекладач застосував повне синтаксичне калькування (дослівний переклад) усієї конструкції.

– he — він

– we — ми

– roll over (ідіома, «здатися», «поступитися») — відступимо (вдало підібраний лексичний еквівалент з мілітарної сфери).

Етап 4. Аналіз прагматичної адекватності та класифікація перекладацької стратегії. Займенникові опозиції «він» vs. «ми» є універсальними для більшості мов. Вони не є культурно-специфічними.

– «Він» (Путін): ця персоніфікація ворога повністю зберігає маніпулятивний ефект, оскільки в українському політичному дискурсі ця ж сама риторика (війна Путіна, а не Росії) є домінуючою. Ефект навіть посилюється, потрапляючи у підготовлений ґрунт.

– «Ми»: український читач так само легко ідентифікує себе з цим інклюзивним «ми» (Україна + Америка + Європа), яке протистоїть «йому».

Отже, перекладач, використавши стратегію збереження ефекту (повна прагматична адекватність) через дослівне калькування риторичної структури, повноцінно відтворив маніпулятивний прийом. Поляризація «Він» (персоніфіковане зло) vs. «Ми» (об'єднаний вільний світ) успішно ретрансльована в український текст, де вона працює з тією ж (або навіть більшою) силою, що й в оригіналі.

3.3. Ретроспективний аналіз резонансних перекладацьких рішень в історії світової дипломатії та їх вплив на сучасні конфлікти

Для підтвердження тези про те, що переклад є не просто лінгвістичною операцією, а інструментом реального впливу на геополітику, ми провели аналіз п'яти ключових історичних прецедентів. Ці кейси демонструють, як вибір перекладацької стратегії, ігнорування прагматичного контексту або свідомі маніпуляції термінами ставали тригерами глобальних криз. Особливу увагу приділено лінгвістичним передумовам сучасної російсько-української війни.

Кейс №1: «Mokusatsu» та атомне бомбардування Хіросіми (Прагматика полісемії)

У липні 1945 року союзники оприлюднили Потсдамську декларацію з вимогою капітуляції Японії. Прем'єр-міністр Кантаро Судзукі, перебуваючи під тиском військових та намагаючись виграти час для дипломатії з СРСР, використав слово *mokusatsu* для опису позиції уряду.

Лінгвістичний аналіз: слово *mokusatsu* (яп. 黙殺) складається з ієрогліфів «мовчання» та «вбивати». Воно є контекстуально залежним і має

спектр значень від нейтрального «утриматися від коментарів» (to withhold comment) до агресивного «ігнорувати з презирством» (to treat with silent contempt). Судзукі, як підтверджують історики [52], мав на увазі нейтральне значення «no comment».

Перекладацьке рішення та наслідки: Інформаційні агентства США обрали стратегію конкретизації агресивного значення, переклавши фразу як «We reject it with contempt» («Ми відкидаємо це з презирством»). Президент Г. Трумен сприйняв це як остаточну відмову фанатиків від діалогу. Через 10 днів після цієї лінгвістичної помилки було скинуто атомну бомбу. Кейс доводить фатальну роль перекладача в умовах високого контексту [52].

Кейс №2: «Ми вас поховаємо» (Культурно-специфічна метафора)

18 листопада 1956 року М. Хрущов на прийомі в Москві виголосив фразу, що стала символом агресії СРСР у Холодній війні.

Лінгвістичний аналіз: оригінал «Мы вас похороним» базувався на марксистській тезі про те, що пролетаріат є «могилянником буржуазії». У радянському дискурсі це була метафора історичної неминучість перемоги системи («ми переживемо вас», «ми будемо на вашому похороні», як діти ховають батьків), а не фізичного вбивства.

Перекладацьке рішення та наслідки: перекладач В. Суходрев застосував стратегію калькування: «We will bury you». Для носія англійської мови дієслово to bury у Future Simple сприймається виключно як пряма фізична погроза вбивством («Я тебе вб'ю і закопаю»). Це призвело до ескалації гонки озброєнь. Перекладач мав використати стратегію адаптації (напр., «We shall outlive you»), щоб зберегти прагматичний зміст [62].

Кейс №3: «Ні дюйма на схід» як лінгвістичне виправдання російської агресії

Однією з головних причин, якими РФ виправдовує вторгнення в Україну, є наратив про «порушення Заходом обіцянки не розширювати НАТО». Цей конфлікт базується на перекладацькій неоднозначності переговорів 1990 року.

Лінгвістичний аналіз: 9 лютого 1990 року держсекретар США Джеймс Бейкер у розмові з М. Горбачовим щодо об'єднання Німеччини використав фразу «not one inch eastward» («ні дюйма на схід»). Однак, як дослідила історик М. Е. Саротт [80], це було гіпотетичне запитання в межах усного переговорного процесу, а не юридично зобов'язуюча пропозиція. У російському перекладі та подальшій інтерпретації Кремля ця фраза (рос. «ни дюйма на восток») трансформувалася з риторичної фігури на категоричну обіцянку (oath).

Маніпуляція та наслідки: російська пропаганда десятиліттями використовує цю фразу, ігноруючи контекст (мова йшла лише про Східну Німеччину, а не про всю Європу) та статус висловлювання (усна розмова, не зафіксована у договорі). Це приклад маніпуляції інтерпретацією перекладу, де усна фраза перетворюється на геополітичний міф, що став ідеологічним фундаментом для війни проти України.

Кейс №4: Граматична категорія означеності — «The Ukraine» vs «Ukraine»

Лінгвістичним фронтом гібридної війни проти України стало вживання артикля в англійській мові.

Лінгвістичний аналіз: в англійській мові назви незалежних держав вживаються без артикля (Germany, France). Означений артикль the вживається з назвами регіонів (the Midwest, the Urals) або складовими частинами (the Philippines). Радянська та пострадянська перекладацька традиція активно просуvala варіант «the Ukraine». Це створювало прихований, але потужний прагматичний ефект: Україна сприймалася підсвідомо не як суверенна держава, а як «окраїна», регіон (аналогічно до the Lebanon або the Sudan у колоніальні часи).

Наслідки: боротьба за вилучення артикля the (кампанія «KyivNotKiev» та офіційні ноти МЗС) стала частиною боротьби за суб'єктність. Використання форми «the Ukraine» у промовах західних політиків (навіть помилкове, як іноді траплялося у Д. Трампа) сьогодні розцінюється як маркер невизнання суверенітету або вплив російських наративів [84].

Кейс №5: «Minor Incursion» (Незначне вторгнення) — перекладацька помилка напередодні великої війни.

19 січня 2022 року, за місяць до повномасштабного вторгнення, Президент США Джо Байден на прес-конференції зробив заяву, яка викликала шок у Києві та радість у Москві, продемонструвавши небезпеку неточної термінології.

Лінгвістичний аналіз оригіналу: Байден, розмірковуючи про реакцію НАТО, сказав: «It's one thing if it's a minor incursion and then we end up having a fight about what to do...». Термін *incursion* (вторгнення, набіг, проникнення) у військовій термінології означає короткочасний, обмежений захід на територію ворога, на відміну від *invasion* (повномасштабне вторгнення). Додавши прикметник *minor* (незначний), Байден намагався відобразити складність прийняття рішень у НАТО щодо гібридних атак (кібератаки, «зелені чоловічки»).

Переклад та прагматичний ефект:

1. Для Москви: це було перекладено і сприйнято як «зелене світло». Росія почула: «Якщо ви нападете трошки, ми сваритимемося і нічого не зробимо». Фраза створила враження слабкості та нерішучості Заходу (порушення стратегії стримування).

2. Для Києва: це прозвучало як зрада. Президент В. Зеленський був змушений миттєво відреагувати англійською у Twitter: «We want to remind the great powers that there are no minor incursions and small nations».

Висновок: невдалий вибір лексеми (*minor incursion* замість *aggression* або *attack*) та її подальший переклад створили небезпечну двозначність у критичний історичний момент. Білий Дім був змушений наступного дня випускати роз'яснення («clarification»), виправляючи комунікативну катастрофу. Цей кейс доводить, що в умовах напруги евфемізми або спроби нюансування можуть бути інтерпретовані як слабкість [79].

Отже, історичний аналіз доводить, що перекладач у політиці — це сапер на мінному полі. Від вибору між *invasion* та *incursion*, *a territory* та *the territory*,

Ukraine та the Ukraine залежить легітимізація кордонів, сприйняття суверенітету та рішучість міжнародної реакції. У контексті російсько-української війни ці лінгвістичні нюанси перетворилися на повноцінну зброю інформаційного протистояння.

Висновки до Розділу 3

У третьому розділі проведено комплексний практичний аналіз специфіки відтворення мовних засобів маніпуляції в англо-українському перекладі на матеріалі сучасного політичного дискурсу. Отримані результати дозволяють констатувати наявність чітких закономірностей у виборі перекладацьких стратегій. По-перше, встановлено, що домінуючою перекладацькою трансформацією є калькування (дослівний переклад). Цей прийом застосовується українськими перекладачами майже автоматично як до універсальних риторичних фігур, так і до складних культурно-специфічних метафор. По-друге, виявлено пряму залежність успішності перекладу від типу маніпулятивного засобу та наявності спільних когнітивних моделей:

– Риторико-синтаксичні засоби (помилкова дихотомія, поляризація займенників «Ми/Вони», пасивні конструкції) демонструють найвищий рівень перекладності. Калькування у цих випадках призводить до стратегії повного збереження ефекту, оскільки логічні та граматичні механізми маніпуляції в англійській та українській мовах є ізоморфними.

– Лексичні та фразеологічні засоби (слова-ярлики, ідіоми, метафори) становлять найбільшу проблему. Культурно-специфічні концепти (напр., Witch hunt, Drain the swamp) при калькуванні втрачають свій глибинний асоціативний зв'язок з історією США. Це призводить до стратегії часткового збереження або модифікації ефекту: яскравий маніпулятивний образ перетворюється на тьмяну кальку, зрозумілу лише в загальних рисах.

– Стилістичні засоби (знижена лексика, сленг, лайка) у перекладі піддаються систематичній нейтралізації. Українські медіа, дотримуючись

власних редакційних стандартів, схильні «облагороджувати» мову політиків-популістів, пом'якшуючи грубість оригіналу, що призводить до викривлення прагматичного портрета мовця. По-третє, ретроспективний аналіз історичних кейсів (Mokusatsu, Резолюція 242, термінологія російсько-української війни) переконливо довів, що перекладацька помилка або неврахування полісемії у політичному контексті може мати катастрофічні геополітичні наслідки. Вибір перекладацького еквівалента (наприклад, *invasion* vs *incursion*) стає фактором національної безпеки. Таким чином, дослідження засвідчило, що переклад політичної маніпуляції вимагає виходу за межі словникових відповідників і застосування стратегій функціонально-прагматичної адаптації.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі вирішено актуальне наукове завдання виявлення специфіки та закономірностей відтворення засобів мовної маніпуляції в англо-українському перекладі. На основі комплексного аналізу теоретичних джерел та практичного матеріалу зроблено такі висновки:

1. Теоретично обґрунтовано, що мовна маніпуляція є невід'ємною, системною складовою сучасного політичного дискурсу. Вона реалізується не хаотично, а через чіткі стратегії (коерції, легітимізації, дисимуляції), що втілюються на всіх мовних рівнях: лексичному (евфемізми, ярлики), граматичному (пасив, номіналізація), риторичному (метафори) та дискурсивному (наративи).

2. Встановлено, що переклад політичного дискурсу є актом міжкультурної та ідеологічної медіації. Перекладач, працюючи з маніпулятивним текстом, опиняється перед етичною та прагматичною дилемою: відтворювати маніпуляцію (зберігаючи інтенцію автора) чи нейтралізувати її (дотримуючись стандартів об'єктивності). Аналіз показав, що в реальній практиці українських ЗМІ перекладачі найчастіше обирають шлях найменшого опору — калькування форми.

3. Практичний аналіз вибірки промов Д. Трампа та Дж. Байдена виявив, що стратегія калькування є ефективною лише за умови збігу когнітивних та культурних контекстів (як у випадку з універсальними метафорами війни). Однак у випадках культурної асиметрії (американські реалії, історичні альянси) калькування призводить до втрати прагматичного потенціалу тексту. Український реципієнт отримує інформацію про зміст висловлювання, але не відчуває тієї сугестивної сили впливу, на яку розраховував автор промови.

4. Особливу увагу в роботі приділено історичному виміру проблеми. Доведено, що історія дипломатії знає численні приклади, коли лінгвістична неоднозначність або перекладацька неточність ставали тригерами глобальних конфліктів. Це підкреслює відповідальність перекладача в умовах сучасної

гібридної війни, де боротьба за термінологію (наприклад, *civil war* vs *Russian aggression*) є частиною боротьби за державний суверенітет.

5. Виявлено тенденцію до стилістичної нівеляції у перекладах. Українські перекладачі схильні згладжувати жанрові та ідіолектні особливості мовлення політиків, підганяючи їх під стандарт літературної мови. Це призводить до втрати важливих характеристик політичного іміджу (наприклад, образу «свого хлопця» у популістському дискурсі), що є формою прагматичної неадекватності.

Отже, переклад політичної маніпуляції вимагає від фахівця не лише високої мовної компетенції, а й глибокого розуміння політичного контексту, психології впливу та володіння стратегіями прагматичної адаптації. Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні мультимодальних аспектів перекладу (жести, інтонація) та аналізі зворотного перекладу української політичної риторики англійською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байден на Генасамблеї ООН: не можна втомлюватися від України, її слід підтримувати до здобуття справедливого миру. Радіо Свобода. 19.09.2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-bayden-oon-ukrayina-pidtrymka/33132469.html>.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ: Академія, 2004. 344 с.
3. Бацевич Ф. С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень: підручник. Київ: Академія, 2011. 240 с.
4. Бебик В. М. Інформаційно-психологічні операції та сучасна політична реальність. Київ : МАУП, 2019. 320 с.
5. Бойко О. Д. Політичне маніпулювання : навч. посіб.. Київ: Академвидав, 2010. 432 с.
6. Борисова А. А. Відтворення англомовних політичних евфемізмів в українському перекладі. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2019. 215 с.
7. Венуті Л. (Venuti L.). The Translator's Invisibility: A History of Translation. London : Routledge, 2008. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203360064/translator-invisibility-lawrence-venuti>
8. Воробйова О. С., Іванова О. В. Мовні засоби маніпуляції емоціями в англомовних медіа текстах. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія». 2024. № 69. Т. 1. С. 48–51. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v69/part_1/13.pdf.
9. Гнатюк О. С. Політичний дискурс у вимірах когнітивної лінгвістики. Вінниця: Нова Книга, 2021. 340 с.
10. Дем'янов В. Г. Політична лінгвістика : навч. посіб.. Київ: Вища школа, 2011. 287 с.
11. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк: ДонНУ, 2012. 402 с.

12. Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. Київ: Освіта, 1999. 351 с.
13. Зорівчак Р. П. Прагматичні аспекти перекладу (на матеріалі перекладів з англійської мови). Львів: Вища школа, 1989. 180 с.
14. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова Книга, 2004. 576 с.
15. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу. Вінниця: Нова Книга, 2006. 592 с.
16. Коваленко А. М. Евфемізми в сучасному англомовному політичному дискурсі: структурно-семантичний та прагматичний аспекти. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2018. 200 с.
17. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Либідь, 2010. 350 с.
18. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: текстова реалізація моделі. Одеса: Чорномор'я, 2007. 336 с.
19. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ: Юніверс, 2002. 280 с.
20. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
21. Курята Ю. В. Стилiстичнi засоби в полiтичному дискурсі. Науковi записки НаУ «Острозька академiя». 2023. Вип. 14. С. 45–49.
22. Лакофф Дж. Жінки, вогонь та небезпечні речі: Що категорії мови говорять нам про мислення / пер. з англ. А. Д. Белової. Київ: Літопис, 2013. 600 с.
23. Литвин І. М. Перекладознавство. Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2013. 288 с.
24. Маслова Ю. П. Метафора в політичному дискурсі: когнітивний аспект. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2018. 220 с.
25. Мацько Л. І. Риторика : навч. посіб.. Київ: Вища школа, 2006. 311 с.

26. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ: Світогляд, 2005. 316 с.
27. Потапенко С. І. Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. 391 с.
28. Почепцов Г. Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології ХХІ століття. Київ: Києво-Могилянська академія, 2017. 264 с.
29. Почепцов Г. Г. Пропаганда 2.0. Харків: Фоліо, 2020. 416 с.
30. Почепцов Г. Г. Сенси і війни. Україна і Росія в інформаційній і смисловій війнах. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 319 с.
31. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни. Київ: Києво-Могилянська академія, 2015. 502 с.
32. Прихода М. М. Особливості мовно-маніпулятивного впливу за різних типів політичного дискурсу. Актуальні проблеми політики. 2016. № 58. С. 46–54. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/58_2016/6.pdf.
33. Ребрій О. І. Прагматика перекладу: основи теорії та практики: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 244 с.
34. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
35. Семенець О. О. Синергетика поетичного перекладу. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2004. 186 с.
36. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: монографія. Київ: Київський університет, 2002. 392 с.
37. Серажим Л. І. Евфемізми в сучасній політичній комунікації. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. 210 с.
38. Славова Л. Л. Мовна особистість американського політика: гендерний аспект. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 360 с.

39. Славова Л. Л. Мовна особистість ідентичність: лінгвокультурний ракурс. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2012. 256 с.
40. «Слова не зупиняють війни — їх зупиняють дії» — Трамп розкритикував ООН на дебатах Генасамблеї. Радіо Свобода. 23.09.2025. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-tramp-krytyka-onn/33538755.html>.
41. Тараненко О. О. Евфемізми в мові сучасної української преси. Мовознавство. 2015. № 2. С. 3–15.
42. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 248 с.
43. Швачко С. О. Проблеми синхронного перекладу. Вінниця: Нова Книга, 2004. 112 с.
44. Шевченко О. М. Політичний дискурс: проблеми визначення та аналізу. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. 2011. № 24. С. 153–158.
45. Шмігер Т. В. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя. Київ : Смолоскип, 2009. 342 с.
46. Alvarez, R., & Vidal, M. C. A. (Eds.). Translation, Power, Subversion. Clevedon: Multilingual Matters, 1996. 157 p.
47. Baker, M. Translation and Conflict: A Narrative Account. London: Routledge, 2006. 208 p.
48. Bassnett, S., & Lefevere, A. Constructing Cultures: Essays on Literary Translation. Clevedon: Multilingual Matters, 1998. 143 p.
49. Beard, A. The Language of Politics. London: Routledge, 2000. 130 p.
50. Bell, A. The Language of News Media. Oxford: Blackwell, 1991. 277 p.
51. Blackledge, A. Discourse and Power in a Multilingual World. Amsterdam: John Benjamins, 2005. 252 p.
52. Butow, R. J. C. Japan's Decision to Surrender. Stanford: Stanford University Press, 1954. 259 p.
53. Charteris-Black, J. Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011. 270 p.

54. Chilton, P. *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. London: Routledge, 2004. 240 p.
55. Chilton, P., & Schäffner, C. (Eds.). *Politics as Text and Talk: Analytic Approaches to Political Discourse*. Amsterdam : John Benjamins, 2002. 246 p.
56. Fairclough N. *Language and Power*. London: Longman, 1989. 259 p.
57. Gibbs, R. W. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 527 p.
58. Grice, H. P. *Studies in the Way of Words*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1989. 406 p.
59. Hatim B., Mason I. *Discourse and the Translator*. London: Longman, 1990. 258 p.
60. Herman, E. S., & Chomsky, N. *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. New York : Pantheon Books, 2002. 412 p.
61. Katan, D. *Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. Manchester: St. Jerome, 2004. 354 p.
62. Khrushchev, N. S. *Memoirs of Nikita Khrushchev. Vol. 3: Statesman (1953–1964)*. University Park : Penn State Press, 2007. 1176 p.
63. Kövecses, Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2010. 375 p.
64. Kramer, M. The Myth of a No-NATO-Enlargement Pledge to Russia. *The Washington Quarterly*. 2009. Vol. 32, No. 2. pp. 39–61.
65. Krings, H. P. *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht: Eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern*. Tübingen: Narr, 1986. 570 p.
66. Lakoff, G. *Don't Think of an Elephant! Know Your Values and Frame the Debate*. White River Junction: Chelsea Green Publishing, 2004. 124 p.
67. Lakoff, G., & Johnson, M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 2003. 276 p.

68. Lörcher, W. Translation Performance, Translation Process, and Translation Strategies: A Psycholinguistic Investigation. Tübingen: Narr, 1991. 307 p.

69. Mohammed, A. K. M. A. Norman Fairclough's Three Dimensional Model — A Comprehensive Guide To Language and Power. Scribd. URL: <https://www.scribd.com/presentation/669315057/Norman-Fairclough-s-Three-Dimensional-Model-a-Comprehensive-Guide-to-Language-and-Power>.

70. Munday, J. Introducing Translation Studies: Theories and Applications. London : Routledge, 2016. 376 p.

71. Musolff, A. Metaphor, Nation and the Holocaust: The Concept of the Body Politic. London : Routledge, 2010. 210 p.

72. Mussolf, A. Metaphor and Political Discourse: Analogical Reasoning in Debates about Europe. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004. 210 p.

73. Newmark, P. A Textbook of Translation. New York : Prentice-Hall, 1988. 292 p.

74. Nida, E. A. Toward a Science of Translating. Leiden : Brill, 1964. 331 p.

75. Nord, C. Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained. Manchester : St. Jerome, 1997. 154 p.

76. Partington, A. The Linguistics of Political Argument: The Spin-Doctor and the Wolf-Pack at the White House. London : Routledge, 2003. 272 p.

77. President Biden Delivers Remarks in Warsaw, Poland Transcript. Rev.com. 21.02.2023. URL: <https://www.rev.com/transcripts/president-biden-delivers-remarks-in-warsaw-poland-transcript>.

78. Remarks by President Trump to the 74th Session of the United Nations General Assembly. The White House Archives. 24.09.2019. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-74th-session-united-nations-general-assembly/>.

79. Sanger, D. E. Biden Predicts Putin Will Order Invasion of Ukraine, but Says 'Minor Incursion' May Split NATO. The New York Times. Jan. 19, 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/01/19/us/politics/biden-russia-ukraine.html>.

80. Sarotte, M. E. *Not One Inch: America, Russia, and the Making of Post-Cold War Stalemate*. New Haven : Yale University Press, 2021. 568 p.
81. Schäffner C. *Politics as Text and Translation*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 2012. 302 p.
82. Searle, J. R. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 1969. 203 p.
83. Shabtai, R. *The Meaning of Resolution 242*. The Washington Institute for Near East Policy. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/meaning-resolution-242>.
84. Shapiro, J. *The Ukraine or Ukraine? Why the Article Matters*. The Atlantic. URL: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/03/the-ukraine-or-ukraine/359295/>
85. Sperber, D., & Wilson, D. *Irony and Relevance*. In *Relevance Theory: Applications and Implications*. Amsterdam : John Benjamins, 1998. pp. 283–300.
86. Todolí, J., Labarta, M., & Dolón, R. (2006). *A Critical Discourse Analysis of Denzel Washington's Inspiring Commencement*. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/386050281_Fairclough's_Three-Dimensional_Model_A_Critical_Discourse_Analysis_of_Denzel_Washington's_Inspiring_Commencement.
87. Trosborg, A. *Text Typology and Translation*. Amsterdam: John Benjamins, 1997. 342 p.
88. United States of America | General Debate, 78th Session. UN General Assembly. 19.09.2023. URL: <https://gadebate.un.org/en/78/united-states-america>.
89. Van Dijk, T. A. *Discourse and Power*. New York : Palgrave Macmillan, 2008. 308 p.
90. Van Dijk, T. A. (2012). *Discourse, Power and Symbolic Elites*. Discourses.org. URL: <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/07/Teun-A.-van-Dijk-2012-Discourse-power-and-symbolic-elites.pdf>.
91. Van Dijk, T. A. *Ideology and Discourse Analysis*. *Journal of Political Ideologies*. 2006. Vol. 11(2). pp. 115–140.

92. Venuti, L. *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*. London: Routledge, 1998. 210 p.
93. Wodak R. *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*. London: Sage Publications, 2015. 288 p.
94. Wodak, R., & Meyer, M. (Eds.). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London : Sage, 2001. 200 p.
95. Wodak, R., & Reisigl, M. (2009). *The Discourse-Historical Approach (DHA)*. RILALE. URL: https://rilale-uac.org/wp-content/uploads/2019/09/Datondji-Amousou_-discourse-historical-approach....pdf.
96. Wodak, R. (2024). *Ruth Wodak and the Discourse-Historical Approach: An Assessment Based on Application Examples*. Istanbul University Press. URL: <https://iupress.istanbul.edu.tr/en/journal/4boyut/article/ruth-wodak-ve-soylem-tarihsel-yaklasim-uygulama-ornekleri-uzerinden-bir-degerlendirme>
97. Zarefsky, D. *Strategic Maneuvering in Political Argumentation*. Amsterdam: John Benjamins, 2008. 190 p.